

Utjecaj pandemije COVID-19 na prihode i dobit u prehrambenoj industriji u RH

Franov, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:861156>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru
Odjel za ekonomiju
Sveučilišni diplomski studij
Menadžment

Lucija Franov

**Utjecaj pandemije COVID-19 na prihode i dobit u
prehrambenoj industriji u RH**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za ekonomiju
Sveučilišni diplomski studij
Menadžment

Utjecaj pandemije COVID-19 na prihode i dobit u prehrambenoj industriji u RH

Diplomski rad

Student/ica:

Lucija Franov

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Mladen Rajko

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucija Franov**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Utjecaj pandemije COVID-19 na prihode i dobit u prehrambenoj industriji u RH** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 23. listopada 2023.

Sažetak

Utjecaj pandemije COVID-19 na prihode i dobit u prehrambenoj industriji u RH

Oduvijek se naglašava važnost prehrane i poljoprivredno-prehrambenog sektora koji se konstantno suočava s različitim izazovima i rizicima, a jedan je od njih pandemija virusa COVID-19. Naime, ovaj je virus vrlo specifičan i jedinstven jer se ne može usporediti niti s jednom bolešću koja je do sada postojala. Pandemija virusa COVID-19 u velikoj se mjeri odrazila na ljudima, ali i poslovnim subjektima, a njen je početak zabilježen 2020. godine. Od onda pa do danas promijenili su se životi ljudi, ali i poslovanja poduzeća, uključujući i one iz prehrambenog sektora. Uslijed pandemije COVID-19 nastupale su mnogobrojne mjere koje obuhvaćaju izolaciju ljudi, zatvaranje granica zemalja i onemogućavanje putovanja. Posljedice pandemije vidljive su i u poljoprivredno-prehrambenom sektoru koji je bio ugrožen zbog nemogućnosti slobodnog kretanja robe, usluga i ljudi što je za posljedicu imalo nestašicu hrane, porast cijena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda te smanjenje prihoda poduzetnika.

Iako je zabilježen pad prihoda i dobiti poduzeća iz prehrambene industrije tijekom prvih mjeseci pandemije, neminovan je i vrlo brz oporavak do razina na kojima je bio prije pandemije. U ovome su se diplomskome radu prikazali utjecaji pandemije na rezultate ostvarene u poljoprivredno-prehrambenom sektoru te je evidentan nagli pad istih tijekom prvih mjeseci pandemije, ali, isto tako, i brz oporavak do razina na kojima je bio prije pandemije. Također, proizvodnja netrajnih dobara ostvarila je bolje rezultate od proizvodnje trajnih dobara, a strogost mjera za suzbijanje zaraze bila je viša na vrhuncu pandemije nakon čega su iste mjere, naravno, popustile. Ukoliko se promotre ostvareni poslovni rezultati deset najvećih hrvatskih prehrambenih tvrtki, vidljivi su različiti utjecaji pandemije COVID-19 na iste. Dok na neke nije imala nikakvog utjecaja, na neke je tvrtke pandemija COVID-19 uzrokovala mnoštvo poremećaja u vidu poslovnih prihoda i neto dobiti, ali i financijskih pokazatelja poslovanja. Iako se pokazalo da je iskustvo u poslovanju veoma važno za suočavanje s krizama kao što je kriza izazvana pandemijom COVID-19, ni to nije dovoljno ukoliko tvrtka nema dovoljno dobru i kvalitetnu poslovnu strategiju te ukoliko konstantno ne kontrolira vlastite rezultate kao i rezultate svojih konkurenata.

Ključne riječi: poljoprivredno-prehrambeni sektor, COVID-19, pandemija, poremećaji

Summary

The impact of Covid 19 pandemic on revenues and profits in the food industry of the Republic of Croatia

The importance of nutrition and the agri-food sector, which is constantly facing various challenges and risks, one of which is the COVID-19 virus pandemic, has always been emphasized. Namely, this virus is very specific and unique because it cannot be compared to any disease that has existed so far. The pandemic of the COVID-19 virus had a great impact on people, but also on businesses, and its beginning was recorded in 2020. From then until today, people's lives have changed, but also the business of companies, including those from the food sector. As a result of the COVID-19 pandemic, there have been numerous measures that include isolating people, closing country borders and preventing travel. The consequences of the pandemic are also visible in the agricultural and food sector, which was threatened due to the impossibility of free movement of goods, services and people, which resulted in a food shortage, an increase in the prices of agricultural and food products, and a decrease in the income of entrepreneurs.

Although there was a decline in the income and profits of companies from the food industry during the first months of the pandemic, a very quick recovery to the levels they were at before the pandemic is inevitable. In this thesis, the effects of the pandemic on the results achieved in the agricultural and food sector were presented, and a sudden drop in them during the first months of the pandemic, but also a quick recovery to the levels that were before the pandemic, are evident. Also, the production of non-durable goods achieved better results than the production of durable goods, and the strictness of the measures to suppress the infection was higher at the peak of the pandemic, after which the same measures were, of course, relaxed. If you look at the business results of the ten largest Croatian food companies, the different impacts of the COVID-19 pandemic on them are visible. While it had no impact on some companies, the COVID-19 pandemic caused a lot of disruptions in the form of business income and net profit, as well as financial indicators of operations. Although it has been shown that experience in business is very important for dealing with crises such as the crisis what caused COVID-19 pandemic, even that is not enough if the company does not have a sufficiently good and high-quality business strategy and if it does not constantly control its own results as well as the results of its competitors.

Key words: *agri-food sector, COVID-19, Podravka d.d., pandemic, disruptions*

Sadržaj

<u>1. Uvod</u>	1
<u>1.1. Predmet i cilj istraživanja</u>	1
<u>1.2. Metodologija istraživanja</u>	2
<u>1.3. Struktura rada</u>	2
<u>2. Prehrambena industrija u RH</u>	3
<u>2.1. Povijesni razvoj prehrambene djelatnosti</u>	3
<u>2.2. Pojam i obilježja prehrambene industrije u RH</u>	6
<u>2.3. Teorijsko određenje i popis poljoprivredno-prehrambenih proizvoda</u>	7
<u>2.4. Zaštita poljoprivredno-prehrambenih proizvoda</u>	9
<u>2.4.1. Zaštita izvornosti</u>	10
<u>2.4.2. Zaštita zemljopisnog podrijetla</u>	14
<u>2.4.3. Zaštita tradicionalnog ugleda</u>	15
<u>3. PANDEMIJA COVID-19</u>	19
<u>3.1. Opće teorijske postavke</u>	19
<u>3.1.1. Širenje virusa</u>	20
<u>3.1.2. Antitijela i zaštita</u>	20
<u>3.1.3. Prevencija bolesti</u>	20
<u>3.1.4. Prijetnja bolesti</u>	21
<u>3.1.5. Pandemija bolesti</u>	21
<u>3.2. Utjecaj pandemije COVID-19 na gospodarstvo RH i mjere za ublažavanje</u>	23
<u>4. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PREHRAMBENU INDUSTRIJU U REPUBLICI HRVATSKOJ</u>	27
<u>4.1. Obilježja i trendovi prehrambene industrije prije pandemije COVID-19</u>	27
<u>4.2. COVID-19 i hrvatska prehrambena industrija</u>	28
<u>4.3. Moguće posljedice pandemije COVID-19 na prehrambenu industriju u RH</u>	32

<u>4.4. Analiza prihoda i dobiti deset najvećih tvrtki prehrambene industrije u RH</u>	37
<u>4.4.1. Vindija d.d.</u>	38
<u>4.4.2. Podravka d.d.</u>	40
<u>4.4.3. Dukat d.d.</u>	44
<u>4.4.4. Mesna industrija braća Pivac d.o.o.</u>	47
<u>4.4.5. PIK VRBOVEC plus d.o.o.</u>	49
<u>4.4.6. P P K d.d.</u>	50
<u>4.4.7. ZVIJEZDA plus d.o.o.</u>	52
<u>4.4.8. LEDO plus d.o.o.</u>	54
<u>4.4.9. ENNA Fruit d.o.o.</u>	56
<u>4.4.10. KRAŠ d. d.</u>	58
<u>5. Zaključak</u>	63
<u>Popis slika</u>	68
<u>Popis tablica</u>	69
<u>Popis grafikona</u>	70

1. UVOD

Prehrambena je industrija vrlo značajna industrija za Republiku Hrvatsku, a utemeljena je na inovativnosti, kvaliteti te konstantnoj kontroli kvalitete proizvoda. Ova je industrija u Republici Hrvatskoj postupno napredovala od njenog pristupanja Europskoj uniji (2013. godine), ali i dalje je suočena s brojnim izazovima jer ju određuju geografski položaj, klima i vremenski uvjeti. Upravo zbog sve češćih i većih klimatskih promjena, suše i poplave predstavljaju veliku prijetnju poljoprivrednim kapacitetima, što dodatno otežava i razvoj tehnologije. Prehrambena je industrija ključan dio hrvatskog gospodarstva jer zapošljava najviše ljudi (oko 23%) te postiže najveće prihode (Eit food, 2023). Pri tome najviše profita donose poslovni subjekti koje proizvode i prerađuju pivo, vino, sir, mlijeko, kavu, čaj, bezalkoholna pića te konditorske proizvode, a Republika je Hrvatska usmjerena na izvoz čokolade, keksa, alkohola, maslinova ulja i konzervirane ribe. Razvoj svjetskih lanaca vrijednosti proizvođačima i potrošačima pruža brojne prilike, ali predstavlja i određene rizike, posebno tijekom neočekivanih gospodarskih šokova. Za određivanje utjecaja pandemije COVID-19 na hrvatsku prehrambenu industriju ispitivali su se različiti pokazatelji koji obuhvaćaju podatke o mobilnosti potrošača te kratkoročni indeksi. Pandemija virusa COVID-19 snažno je utjecala na Republiku Hrvatsku koja je ovisna o turizmu i, s njim, povezanim sektorima od kojih je značajan i poljoprivredno-prehrambeni sektor.

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Unatoč tome što je prehrambena industrija u Republici Hrvatskoj postupno napredovala od njenog pristupanja Europskoj uniji (2013. godine), i dalje je suočena s brojnim izazovima jer ju određuju geografski položaj, klima i vremenski uvjeti. Upravo zbog sve češćih i većih klimatskih promjena, suše i poplave predstavljaju veliku prijetnju poljoprivrednim kapacitetima, a što otežava i razvoj tehnologije. Međutim, prehrambena se industrija svakodnevno suočava s mnogobrojnim izazovima i rizicima od kojih je svakako najznačajniji rizik od pandemije COVID-19 koji je rezultirao posljedicama velikih i teških razmjera koje će se navesti u ovome radu.

1.2. Metodologija istraživanja

Za pisanje ovoga diplomskoga rada upotrijebit će se metode:

- indukcije (u teoretskom dijelu rada) kojom se iz analize činjenica zaključivati općenito),
- dedukcije (u teorijskom dijelu rada) kojom su se na temelju općenitosti izvoditi specifični zaključci,
- analize (u teoretskom i praktičnom dijelu rada) kojom su se složeniji pojmovi i zaključci raščlanjivali na njihove jednostavnije elemente),
- sinteze (u teoretskom i praktičnom dijelu rada) kojom su se jednostavniji sudovi sintetizirali u one složenije),
- deskriptivna metoda (u teoretskom dijelu rada) kojom se provodilo jednostavno opisivanje i očitavanje činjenica bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja te
- metoda analize slučaja (u praktičnom dijelu rada) kojom su se na primjerima, u ovom slučaju deset tvrtki, dokazivale prethodno navedene teorijske činjenice.

1.3. Struktura rada

Struktura diplomskoga rada uključuje šest poglavlja, a prvo je uvodno. U drugome se poglavlju prikazao povijesni razvoj prehrambene industrije u Republici Hrvatskoj, a potom se objasnio pojam i navela njena obilježja kao i pojam te način zaštite poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Treće poglavlje ovog diplomskog rada pojasnilo je bolest COVID-19 i njene značajke kao i njen utjecaj na gospodarstvo Republike Hrvatske. Nadalje, u četvrtom se poglavlju naglasio utjecaj pandemije COVID-19 na hrvatsku prehrambenu industriju, i to na primjeru deset najvećih tvrtki prehrambene industrije RH.

Šesto poglavlje obuhvatilo je zaključak autorice poslije kojega se navodi literatura koju je autorica koristila dok je pisala rad te se navodi literatura, slike, tablice i grafikoni koji su prikazani u radu.

2. PREHRAMBENA INDUSTRIJA U RH

Prehrambena (poljoprivredno-prehrambena) industrija u Republici Hrvatskoj postupno je napredovala od njenog pristupanja Europskoj uniji (2013. godine), ali i dalje je suočena s brojnim izazovima jer ju određuju geografski položaj, klima i vremenski uvjeti. Upravo zbog sve češćih i većih klimatskih promjena, suše i poplave predstavljaju veliku prijetnju poljoprivrednim kapacitetima, što dodatno otežava i razvoj tehnologije. Prehrambena je industrija ključan dio hrvatskog gospodarstva jer zapošljava najviše ljudi (oko 23%) te postiže najveće prihode (Eit food, 2023).

Pri tome su najprofitabilniji „proizvodnja i prerada mlijeka, sira, piva, vina, čaja, kave, bezalkoholnih pića te konditorskih proizvoda“ (Eit food, 2023), a Republika je Hrvatska usmjerena na izvoz čokolade, keksa, alkohola, maslinova ulja i konzervirane ribe.

2.1. Povijesni razvoj prehrambene djelatnosti

Kroz povijest se prehrana razvijala usporedno s razvojem ljudske civilizacije uslijed čega je dolazilo do promjena u izboru namirnica za prehranu u skladu s razvojem čovječanstva. Povijesni razvoj hrane i prehrambene industrije odvijao se kroz tri značajnija perioda (Hrvatska enciklopedija, 2023):

1. pred-agrikulturalno doba,
2. doba agrikulture te
3. agro-industrijsko doba.

Pred - agrikulturalno doba karakteriziraju sakupljanje hrane, lov i ribolov. U počecima ljudske civilizacije čovjek je konzumirao hranu koja je bila sirova, najviše povrće i voće iz prirode. Međutim, nakon što je otkrivena mogućnost uporabe topline i vatre, stvorile su se mogućnosti termičke obrade hrane pri čemu je prioritetna bila hrana životinjskog podrijetla. Težnja čovjeka za hranom ima značajnu ulogu u njegovom razvitku iz razloga što su lov i skupljanje oko vatre pridonijeli većoj socijalizaciji zajednice (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Nakon pred-agrikulturalnog doba postepeno počinje doba agrikulture, i to uslijed organiziranih i planiranih uzgoja biljaka i životinja. U ovom se razdoblju počeo odvijati razvoj poljoprivrede na zemljama koje su bile plodne na nekoliko svjetskih lokacija.

Pri tome dolazi do nastanka naselja, naroda i carstva na područjima Bliskog i Dalekog istoka te Mediterana. Potom, na europskom teritoriju kultiviraju se „pšenica, zob, grašak, leća, lan i

druge slične kulture, a od životinja se udomaćuju pas, svinja, koza, ovca i govedo“ (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Ljudi započinju s korištenjem različitih oruđa za obradu zemlje što je zapisano u raznim starim zapisima. Plodna dolina rijeke Nil osiguravala je Starim Egipćanima mnoštvo ribe iz mira i rijeke, žitarica (ječma i pšenice) kao i mnoštvo različitih voća i povrća (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Potom, agro-industrijsko doba započinje prije otprilike 150 godina kada je započeo razvoj suvremene prehrambene industrije koja se, usporedno s društvenim razvojem, približila današnjoj industriji. Različiti izumi iz „kemije, fizike, biologije, mikrobiologije i mehanike tijekom 19. stoljeća utjecala su na razvoj agronomije kao znanosti“ (Aralica, 2014, str. 57), a kako se razvijala primarna poljoprivredna proizvodnja, nastupio je razvoj i različitih tehnologija kao što je tehnologija prerade i konzerviranja hrane. „Agro-industrijsko doba karakteriziraju kombinacije agrikulturne te industrijske aktivnosti kao i mehanizacija primarne poljoprivredne proizvodnje čime se ostvarilo povećanje proizvodnje hrane“ (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Ovo razdoblje karakterizira i razvoj transporta građenjem cesta i željeznica te se tada sve brže počinje razvijati prehrambena industrija. Uslijed otkrivanja rashladnog postrojenja nastupio je razvoj i rashladnih lanaca kojima su se mogli očuvati prehrambeni proizvodi, a sve se češće koriste i nove tehnologije u proizvodnji hrane poput konzerviranja, koncentracije, ekstrakcije i slično. 1804. je godine Nicolas Appert uvidio mogućnost produljenja trajanja hrane putem termičke obrade (sterilizacije), a postupak sterilizacije je objasnio Pasteur (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Ova se metoda, nazvana pasterizacijom, koristi u različitim aktivnostima i djelatnostima, a ne isključivo prilikom pripreme hrane. Početkom 16. stoljeća počinje razvoj kapitalizma kada se znanost počinje sve intenzivnije razvijati i primjenjivati. Naime, tada započinje razvoj novog načina razmišljanja, a paralelno s napretkom tehnologije, razvijaju se i trgovina te proizvodnja žitarica. Proučavanje proizvodnog procesa i procesa prerađivanja hrane kroz 20. stoljeće bilo je „zaokupljeno problemom gladi, ratnog racionaliziranja hrane i prevencijom deficitarnih bolesti“ (Aralica, 2014, str. 58).

Suvremena istraživanja usmjerena su na otkrivanje važnosti određenih „sastojaka hrane (vlakna, kolesterola, vitamina, minerala) te načina utjecanja prehrane na ljudsko zdravlje pri čemu se razvijaju različiti procesi proizvodnje“ (Aralica, 2014, str. 15).

Tim se procesima omogućava dobivanje prehrambenih proizvoda sa što manje degradativnih promjena tijekom njihovog prerađivanja (Aralica, 2014).

Što se tiče Republike Hrvatske, proizvodnja prehrambenih proizvoda značajan je dio razvoja njene ekonomije. Naime, Hrvatima hrana predstavlja egzistencijalnu potrebu zbog čega mnogi kupuju različite prehrambene proizvode iz razloga što se razvila svjesnost o nutritivnom bogatstvu hrane. Hrvatsku prehrambenu industriju karakterizira njen iznimno brz razvoj zadnjih godina prije čega su hranu proizvodile samo neke moćnije tvrtke koje obilježava dugogodišnja tradicija (iz 19. stoljeća). Od početka 90-ih godina 20. stoljeća hrvatsku su prehrambenu industriju obilježavale raznovrsnost i razvijenost te je prehrambena industrija predstavljala najznačajniji sektor proizvodnje, što se danas još više naglašava. Prehrambena industrija, od početaka, ima najviše prihode od poslovanja te zaposlen najveći broj ljudi. Ova je djelatnost, u svojim počecima, bila najviše razvijena na teritoriju „grada Zagreba, kao centra gospodarskih zbivanja, potom u sjeverozapadnoj Hrvatskoj te Osječko-baranjskoj županiji“ (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2018).

„Najprofitabilnije djelatnosti već 1950 – tih godina u ovom sektoru bile su proizvodnja i prerada mlijeka i sira, proizvodnja piva, prerada čaja i kave te proizvodnja bezalkoholnih pića, a kao jedna od važnih grana hrvatske prehrambene industrije stoji i konditorska industrija“ (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2018).

U najznačajnije tadašnje izvozne proizvode hrvatske prehrambene industrije ubrajaju se: „dodatci jelima, keksi i vaflji, punjena čokolada, konzervirane srdele, gotove juhe, maslinovo ulje, pivo i alkoholna pića“ (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2018).

Prodaju prehrambenih proizvoda u suvremeno doba karakterizira njen porast do kojega je došlo uslijed globalizacije kojom je nastupilo „snižavanje cijena hrane i povećanja prodaju privatnih prehrambenih marki“ (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2018).

Na temelju navedenoga može se zaključiti da je evidentan porast prodaje hrvatskih proizvođača koji koriste vlastitu marku. Upravo zbog iskustva i tradicije hrvatskih proizvođača prehrambenih proizvoda, prehrambena je djelatnost ostvarila sposobnost da privlači ulaganja i kapital koji su neophodni kako bi se razvijala. Za njen je razvoj posebno važno naglasiti i turizam jer potencijalna potražnja proizlazi upravo iz turizma.

Za budući razvoj hrvatskih organizacija koje proizvode prehrambene proizvode pretpostavlja se revizija poslovanja za svako tržište, poboljšanje portfelja proizvodnje putem prilagodbe zahtjevima i potrebama potrošača te optimalizaciji lanca opskrbe.

2.2. Pojam i obilježja prehrambene industrije u RH

Prehrambena je industrija gospodarska djelatnost koja, „uz pomoć suvremenih tehnika i procesa, obavlja preradu prehrambenih sirovina biljnog ili životinjskog podrijetla u različite poluproizvode, nusproizvode ili gotove proizvode“ (Herceg i Lelas, 2022).

Temeljno obilježje prehrambene industrije, koje ju čini specifičnim područjem, jest njena povezanost s poljoprivredom. Naime, budući da je prehrambena industrija postala primarna u poljoprivrednoj proizvodnji, ista ima neizravan utjecaj na razvoj poljoprivrede te svih usko vezanih djelatnosti. Veze prehrambene industrije s poljoprivredom vrlo su značajne za obje djelatnosti, a očituju se u kvantitativnom (ekonomičnost proizvodnih kapaciteta) i kvalitativnom smislu (usmjeravanje poljoprivredne proizvodnje na poželjne tehnološke odlike poput odgovarajućih pasmina životinja ili sorti biljaka). Za uspješnu provedbu tehnoloških procesa proizvodnje prehrambenih proizvoda neophodno je da se pogoni i cjelokupni proizvodni proces prehrambene industrije detaljno isplanira što se provodi izradom tehnološkog projekta koji prethodi samoj izgradnji pogona. Projektiranje proizvodnog pogona obuhvaća svaku od faza njegova razvoja, od same ideje te izbora procesa tehnologije pa do izgradnje i stavljanja u pogon. Pod tehnološkim se projektom podrazumijeva temeljni projekt iz kojega proizlaze svi ostali projekti (arhitektonski, građevinski, elektrotehnički, strojarski), a njime se detaljno razrađuje idejno rješenje te se pružaju kvalitativna i kvantitativna osnova o onome što će se proizvoditi, kako i u kojem obujmu (Herceg i Lelas, 2022).

Svaki takav projekt obuhvaća (Herceg i Lelas, 2022):

- „detaljan opis tehnološkog procesa,
- popis uređaja i opreme te njihov razmještaj u prostoru,
- tlocrt pogona i proizvodne linije,
- normative,
- recepture,
- analizu sirovina, pomoćnih materijala i proizvoda,
- odabir kapaciteta,
- opise transporta,
- potrebne energije, energenata, higijensko-tehničke zaštite,
- potrebe za radnom snagom i
- sustave kontrole“.

2.3. Teorijsko određenje i popis poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

Proizvodnja hrane značajan je uvjet za zadovoljavanje individualnih ljudskih, ali i potreba cjelokupnog društva. S ciljem razvoja poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda u budućnosti neophodno je osigurati konkurentnost domaćih proizvoda u ovisnosti na strane (Tolušić i Deže, 2001).

Poljoprivredni i prehrambeni proizvod podrazumijeva „svaku tvar ili proizvod, prerađen, djelomično prerađen ili neprerađen, a koji je namijenjen prehrani ljudi ili se može očekivati da će ga ljudi konzumirati, uključujući piće, žvakaću gumu i svaku drugu tvar, uključujući vodu koja se namjerno ugrađuje u hranu tijekom njezine proizvodnje, pripreme ili prerade te žive životinje koje su namijenjene za proizvodnju hrane“ (Zakon o zabrani nepoštenih trgovačkih praksi u lancu opskrbe hranom, NN 117/2017; u daljnjem tekstu: ZZNTP).

Iz navedenoga je moguće zaključiti da pojam poljoprivredno-prehrambenih proizvoda ne obuhvaća sljedeće (ZZNTP, čl. 56):

- hranu za životinje,
- biljke (prije nego ih se ubere),
- lijekove,
- proizvode za kozmetiku,
- duhan i duhanske proizvode,
- narkotike te
- razne ostatke.

U primarne poljoprivredne proizvode ubrajaju se svi oni koji služe za prehranu ljudi ili se, pak, očekuje da će se ljudi hraniti njima. Prema tome, ti su proizvodi sljedeći (ZZNTP, čl. 2):

- „žitarice,
- uljarice,
- industrijsko bilje,
- voće,
- povrće,
- životinje (žive),
- sirovo mlijeko,

- grožđe te
- masline“.

Jako je važno naglasiti kako se morska riba i svi drugi morski organizmi, koji su ulovljeni, ne smatraju poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, ali se riječna (i morska) riba iz uzgoja smatraju istima. Također, konzerve ili neki drugi ostali prerađeni proizvod morske ili slatkovodne ribe smatraju se poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, ali ne i svježim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima. Naime, pod svježim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima podrazumijevaju se „svi proizvodi koji su s mikrobiološkog stajališta brzo kvarljivi i/ili neprerađeni proizvodi: meso, riba, osim morske ribe i drugih morskih organizama iz ulova, voće i povrće, jaja, sirovo mlijeko, svježe mlijeko, svježi sirevi, fermentirani mliječni proizvodi, pekarski proizvodi i kolači“ (Zakon o zabrani nepoštenih trgovačkih praksi u lancu opskrbe hranom, NN 117/2017).

Pravilnik o poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, pokvarljivim te proizvodno i tržišno osjetljivim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima propisuje Popis svih tih proizvoda, a isti se temelji na osnovama obilježavanja u svim zemljama članicama Europske unije (Pravilnik o poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, pokvarljivim te proizvodno i tržišno osjetljivim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, NN 93/2021).

S obzirom da u Republici Hrvatskoj postoji mnoštvo takvih proizvoda, u tablici 1. se navode samo neki od njih i to ovisno o tome jesu li pokvarljivi i/ili osjetljivi proizvodno ili tržišno.

Tablica 1. Popis poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda

PROIZVOD	POLJOPRIVREDNI I PREHRAMBENI PROIZVOD	POKVARLJIVI POLJOPRIVREDNI I PREHRAMBENI PROIZVOD	PROIZVODNO I TRŽIŠNO OSJETLJIV POLJOPRIVREDNI I PREHRAMBENI PROIZVOD
KONJ (za rasplod i klanje)	DA	NE	NE
GOVEDO (za rasplod i klanje)	DA	NE	NE
SVINJA (za rasplod i klanje)	DA	NE	NE
PURE, KOKOŠI, PATKE, GUSKE	DA	NE	NE
KOMADI GOVEDINE, SVINJE, JANJETINE, OVČETINE, KOZETINE (SVJEŽI ILI RASHLAĐENI)	DA	DA	DA
SMRZNUTI KOMADI GOVEDINE, SVINJE, JANJETINE, OVČETINE, KOZETINE (S KOSTIMA ILI BEZ)	DA	NE	NE

JESTIVI KLAONIČKI PROIZVODI OD SVINJA (SVJEŽI ILI RASHLAĐENI)	DA	DA	NE
KOKOŠJE MESO (SVJEŽE ILI RASHLAĐENO)	DA	DA	DA
SMRZNUTO KOKOŠJE MESO	DA	NE	NE
SVJEŽA ILI RASHLAĐENA RIBA I MORSKI PROIZVODI	DA	DA	NE
MLIJEKO, VRHNJE, JOGURT, MLAČENICA, MASLAC, MLIJEČNI NAMAZ	DA	DA	DA
SIRUTKA	DA	DA	NE
KRUMPIR, RAJČICA, LUK, PORILUK, CVJETAČA, BROKULA, KELJ, SALATA, MRKVA, KRSTAVAC, GRAŠAK, PATLIDŽAN, CELER, GLJIVA, PAPRIKA, BUNDEVA, TIKVICA	DA	DA	DA
SMOKVA (SVJEŽA)	DA	DA	DA
SMOKVA (SUHA)	DA	NE	DA

Izvor: izrada autora (prema Pravilniku o poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, pokvarljivim te proizvodno i tržišno osjetljivim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, NN 93/2021)

Ovaj je popis mnogo veći jer je jako mnogo poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, ali svakako je najvažnija činjenica da je svaki sudionik opskrbnog lanca dobro upoznat s proizvodom te načinom rukovanja njime. S tim ciljem je i stupio na snagu isti Pravilnik, i to u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani nepoštenih trgovačkih praksi u lancu opskrbe hranom. Ministarstvo poljoprivrede izjavilo je da je „ovaj Pravilnik donesen s ciljem zaštite proizvođača te se detaljnije uređuje obveza ugovora među dobavljača i kupca“ (Poslovni.hr, 2021).

Time se omogućilo i praćenje proizvođača opskrbnog lanca vlastitih proizvoda s obzirom da je zabilježen sve češći slučaj nepoštenih trgovačkih praksi prodaje tih proizvoda. Za provedbu Zakona odgovorna je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja koja primjenjuje kontrole i kažnjava one koji počine povrede sa svrhom odvratanja od činjenja takvih trgovačkih djela (Poslovni.hr, 2021).

2.4. Zaštita poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

Svaki bi se proizvod, pa tako i onaj poljoprivredno-prehrambeni, trebao zaštititi (iako isto nije obvezno), a u tu se svrhu u Republici Hrvatskoj koriste različiti zakoni, uredbe i pravilnici, i to još od 1991. godine (Zlatović, Paić i Goreta, 2016).

Njihova se zaštita provodi na temelju (Zlatović, Paić i Goreta, 2016, str. 38):

- „izvornosti,

- zemljopisnog podrijetla i
- tradicionalnog ugleda“ .

Provedbom zaštite sukladno navedenim temeljima ostvaruje se njihova veća značajnost u gospodarstvu jer daju doprinos održivom razvoju ekonomije i društva te omogućuju stanovnicima korist od tih proizvoda. Svaka se ova oznaka zaštite štiti kao intelektualno vlasništvo kako bi se spriječila njena zlouporaba ili, neovlaštena uporaba. Također, svaku takvu oznaku obilježavaju specifičnost i jedinstvenost, ali i visoka kvaliteta, visoki standardi, kontrola, identitet te prepoznatljivost. Upravo se na taj način svako potrošaču daje garancija da je proizvod koji konzumira proizveden na jedinstven način. Iako za proizvođača zaštita njegova proizvoda nije niti malo jednostavan proces, itekako je koristan. Značenje zaštite proizvoda u vezi je s nekoliko područja. Ako se promotri s područja prava, proizvod se može zaštititi od zlouporabe i narušavanja ugleda, a ako se promotri s područja gospodarstva, proizvod se svrstava u proizvode kategorije koji više vrijede po svojoj cijeni (Zlatović, Paić i Goreta, 2016). Doprinos se očituje i u njegovoj prepoznatljivosti, povećanju identiteta, razvoju turizma, tradicije područja na kojemu se proizvod proizvodi, očuvanju okoliša te većoj garanciji kvalitete potrošaču koji konzumira proizvod. Međutim, prije odlučivanja o zaštiti izvornosti, zemljopisnog podrijetla i tradicionalnog ugleda, proizvođač mora donijeti još neke odluke. U skladu s time, prva se odluka donosi na naziv proizvoda koji želi zaštititi i briga o tome postoji li već takav isti naziv. Potom, proizvođač mora donijeti odluku o tome na kojem će zemljopisnom području proizvoditi svoj proizvod, ali i koliko već proizvođača postoji koji proizvode istovjetni proizvod.

Ono što je svakako jako važno jest da proizvođač proizvoda postavi glavne ciljeve i rezultate koje očekuje nakon zaštite proizvoda, ali i troškove te podatke o tome tko je zadužen za specifikaciju i pripremu ostalih dokumenata koji su neophodni za provođenje postupka zaštite proizvoda (Zlatović, Paić i Goreta, 2016).

2.4.1. Zaštita izvornosti

Zakon o zaštićenim oznakama izvornosti, zaštićenim oznakama zemljopisnog podrijetla i zajamčeno tradicionalnim specijalitetima poljoprivrednih i prehrambenih proizvodima definira osobu koja je zadužena za provođenje kvalitete i zaštite poljoprivredno-prehrambenih proizvoda te njegove zadaće. U skladu s tim zakonom, nadležno je tijelo Ministarstvo poljoprivrede koje ima sljedeće zadatke (Zakon o zaštićenim oznakama izvornosti, zaštićenim

oznakama zemljopisnog podrijetla i zajamčeno tradicionalnim specijalitetima poljoprivrednih i prehrambenih proizvodima, NN 80/2013):

- provedbu zaštite naziva tih proizvoda te odobrenje zaštite naziva u Republici Hrvatskoj,
- dostava dokumentacije Europskoj komisiji bez koje se ne može registrirati naziv zaštićene oznake izvornosti, zemljopisnog podrijetla i tradicionalnog ugleda te
- provedbu postupaka davanja ovlasti tijela za kontrolu koja služi za potvrđivanje slaganja sa specifikacijom proizvoda.

Ovim se Zakonom propisuje i da se zahtjev za zaštitu proizvoda podnosi Ministarstvu na točno propisanom obrascu (slika 1.) uz dodatne potrebne dokumente.

Dodatni dokumenti koji su nužni su sljedeći (Pravilnik o zaštićenim oznakama izvornosti, zaštićenim oznakama zemljopisnog podrijetla i zajamčeno tradicionalnim specijalitetima poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i neobveznom izrazu kvalitete »planinski proizvod«, NN 118/18):

- izjava o tome da je prihvaćena odluka o zaštiti naziva proizvoda,
- punomoć,
- specifikacija proizvoda,
- jedinstveni dokument sukladan sa specifikacijom,
- izjava o znanju opsega zaštite i specifikacije proizvoda te
- dokument kojim se dokazuje upotreba naziva proizvoda.

Slika 1. Obrazac za podnošenje Zahtjeva za zaštitu proizvoda

**ZAHTJEV ZA ZAŠTITU NAZIVA POLJOPRIVREDNOG ILI
PREHRAMBENOG PROIZVODA KAO ZTS**

*(ovdje zalijepiti
35,00 kn državnih
biljega ili sukladno
propisu o
upravnim
pristojbama)*

1. **NAZIV POLJOPRIVREDNOG ILI PREHRAMBENOG PROIZVODA**
za koji se traži zaštita naziva oznake (*upisati na crtu*):

2. **PODACI O PODNOSITELJU ZAHTJEVA:**

Naziv skupine:	
Pravni status skupine:	
Broj članova skupine:	
Adresa skupine:	
Kontakt podaci:	Kontakt telefon: Kontakt e-mail:
Odgovorna osoba skupine koja podnosi zahtjev	Ime i prezime: Adresa: Kontakt telefon: Kontakt e-mail:
Opunomoćena osobe koja zastupa skupinu koja podnosi zahtjev	Ime i prezime: Adresa: Kontakt telefon: Kontakt e-mail:

3. **PRILOZI UZ ZAHTJEV** (*označiti priloženo- upisati X*):

Izjava mjerodavnog tijela skupine o usvojenoj odluci o zaštiti naziva poljoprivrednog ili prehrambenog proizvoda kao ZOI ili ZOZP, u tiskanom obliku;

Punomoć (dostaviti samo ako skupinu zastupa ovlaštenu zastupnik ili opunomoćenik, ovjerenu od javnog bilježnika), u tiskanom obliku;

Specifikacija proizvoda sukladno članku 7. Uredbe (EU) br. 1151/2012, u tiskanom i elektroničkom obliku

Izjava o poznavanju opsega zaštite i Specifikacije proizvoda iz Priloga IV. ovoga Pravilnika, u tiskanom obliku

Dokaz o korištenju naziva na tržištu za proizvod za koji se podnosi zahtjev za zaštitu, u tiskanom obliku ili elektroničkom obliku

Mjesto i datum:	Potpis odgovorne osobe:
-----------------	-------------------------

Izvor: Link 1

Nakon zaprimanja zahtjeva, Ministarstvo na svojim *web* stranicama to mora i objaviti, a nakon toga osniva stručno Povjerenstvo koje, ukoliko utvrdi da zahtjev ispunjava sve uvjete, predlaže ministru da objavi informaciju o podnesenom zahtjevu u Narodnim novinama. Specifikacija tog proizvoda objavljuje se i na *web* stranicama Ministarstva, a u slučaju ikakvih pritužbi, osoba koja je podnijela zahtjev podnosi istu u razdoblju od najviše trideset dana od dana kada je objavljena informacija. Ukoliko ne dobije nikakav prigovor, Ministarstvo podnosi prijedlog ministru da donese rješenje o zaštiti proizvoda (sve tri razine) koje će provoditi odabrano Povjerenstvo. Nakon što je rješenje doneseno, donošenja rješenja, zaštita naziva proizvoda vrijedi na području Republike Hrvatske, a registracija oznake na nivou Europske unije nastavlja se ako se podnese zahtjev za registriranje oznake Europskoj komisiji. Dakle, pod zaštićenom oznakom izvornosti podrazumijeva se „naziv za oznaku proizvoda određenog podrijetla (mjesta ili regije), a njegova su svojstva uvjetovana specijalnim prirodnim i ljudskim faktorima određenog teritorija“ (Europska komisija – O sustavima kvalitete, 2023).

Svaki prehrambeno-poljoprivredni proizvod koji ima zaštićenu oznaku izvornosti mora imati oznaku (slika 2).

Slika 2. Zaštićena oznaka izvornosti

Izvor: Europska komisija – O sustavima kvalitete (2023). https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_hr

Izvorni prehrambeni proizvodi vezani su uz određenu geografsku oznaku i pripadaju višoj cjenovnoj kategoriji jer sadrže dodanu vrijednost i pridonose povećanju prihoda proizvođača, razvoju identiteta i posebnosti regije ili zemlje podrijetla. Proizvodi sa zaštićenom oznakom zaštićeni su od bilo kakve zlouporabe, oponašanja ili neovlaštene uporabe takvih oznaka (Krajnović, Rajko i Matić, 2015).

U proizvode ove oznake ubrajaju se svi prehrambeni, poljoprivredni proizvodi i vina, a svaki se proces njihove proizvodnje mora obavljati na točno određenom području. Kod vina bi to značilo da grožđe mora potjecati isključivo s tog područja na kojemu se proizvodi vino. Neki od takvih proizvoda su: meso istarskog goveda (boškarina), neretvanska mandarina, lički krumpir, bjelovarski kvargl, bračko maslinovo ulje itd.

2.4.2. Zaštita zemljopisnog podrijetla

Proizvodnju, preradu i pripremu potrebno je potpuno obavljati na nekom zemljopisnom području (što se označava oznakom izvornosti), a pod zaštićenom oznakom zemljopisnog podrijetla misli se na proizvode iz točno određene regije ili mjesta.

Svi proizvodi označeni oznakom zaštite zemljopisnog podrijetla imaju neko svojstvo koje je karakteristično upravo za taj teritorij i koji se proizvode isključivo na tom području (Deže, Ranogajec i Sudarić, 2017).

Zaštićena oznaka zemljopisnog podrijetla naglašava odnos neke regije ili mjesta i naziva proizvoda, a ista je prikazana slikom 3.

Slika 3. Zaštićena oznaka zemljopisnog podrijetla

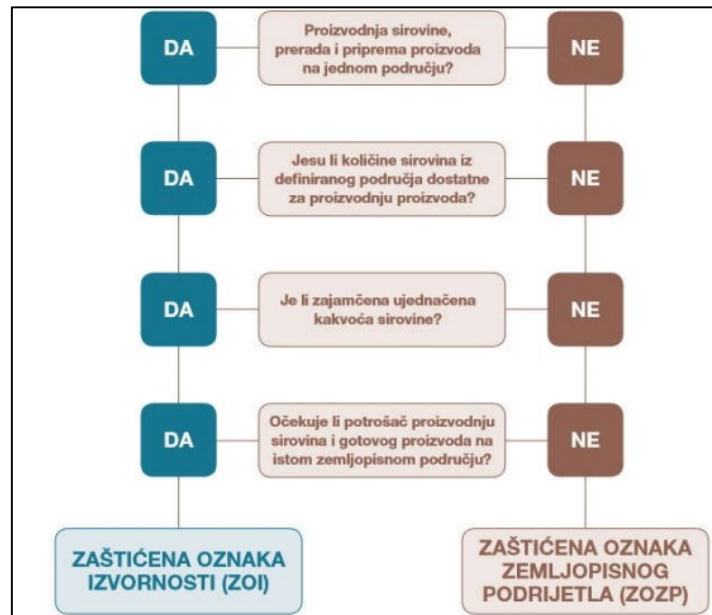
Izvor: Europska komisija – O sustavima kvalitete (2023). https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_hr

Za ovakve je proizvode nužno da se barem jedan dio procesa proizvodnje, prerade ili pripreme obavlja na tom teritoriju (kod vina to znači da minimalno 85% korištenog grožđa mora biti isključivo s tog zemljopisnog područja) (Europska komisija – O sustavima kvalitete, 2023).

Neki od tih proizvoda su: baranjski kulen, paška sol, paški sir, drniški pršut, poljički soparnik, varaždinsko zelje, zagorski mlinci, samoborska češnjovka itd.

Proces odlučivanja o oznaci izvornosti ili zemljopisnog podrijetla prikazuje slika 4.

Slika 4. Proces odlučivanja o oznaci izvornosti ili zemljopisnog podrijetla

Izvor: izrada autora

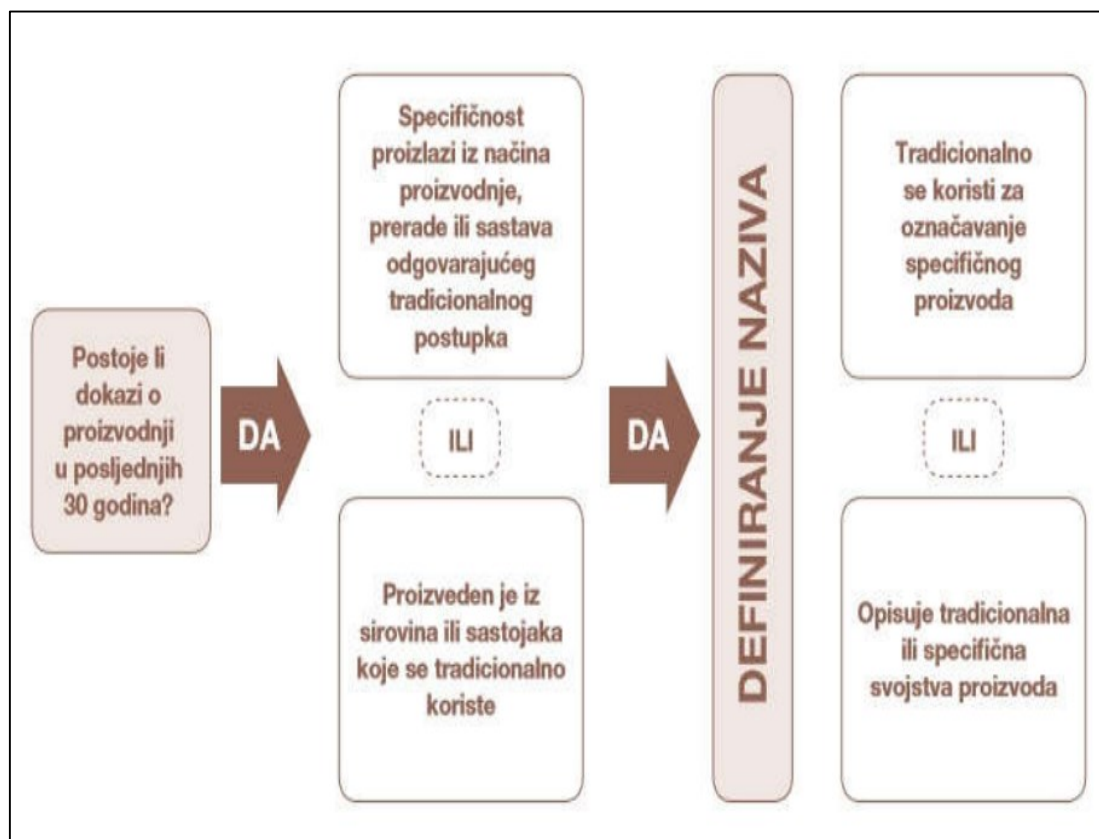
Iz slike 4. je moguće zaključiti da se o ovim oznakama odlučuje temeljem odgovora na pitanja o podrijetlu proizvoda iz točno određene regije, mjesta ili države te pripisivanju kvalitete proizvoda upravo tom području.

2.4.3. Zaštita tradicionalnog ugleda

Zaštitu tradicionalnog ugleda (specijaliteta) moguće je koristiti na svakom poljoprivrednom i prehrambenom proizvodu koji čovjek koristi u svojoj prehrani. Međutim, za takvu je oznaku nužno da se dokaže da njegova proizvodnja traje minimalno 30 godina te da je isti opstao i danas, ali isključivo uz korištenje istog načina proizvodnje kao što je to bilo u prošlosti (Ministarstvo poljoprivrede, 2017).

Proces odlučivanja o označavanju zaštite naziva proizvoda oznakom tradicionalnog ugleda prikazan je na slici 5.

Slika 5. Proces odlučivanja o postupku zaštite naziva proizvoda zaštićenom oznakom tradicionalnog ugleda

Izvor: izrada autora

Ova oznaka naglašava aspekte tradicije proizvoda, kao što su načini njegove proizvodnje, sastava proizvoda, neovisno o njegovom zemljopisnom području, a istom se oznakom (slika 6.) proizvod može zaštititi od svog krivotvorenja i zlouporabe.

Slika 6. Oznaka zaštite zajamčeno tradicionalnog specijaliteta

Izvor: Europska komisija – O sustavima kvalitete (2023). https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_hr

Svaki proizvod koji ima jednu od ovih oznaka zaštite, a za koji se traži registracija na nivou Europske unije, moguće je označiti nacionalnim znakom u razdoblju prijelazne nacionalne zaštite (slika 7).

Slika 7. Prijelazna nacionalna zaštita proizvoda

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, 2017

Označavanje ovim znakom obavlja korisnik oznake i ono nije obvezno nego je potpuno dobrovoljno.

Kako je doneseno „Rješenje o prijelaznoj nacionalnoj zaštiti naziva poljoprivrednog ili prehrambenog proizvoda kao ZOI¹, ZOZP² ili ZTS³, podnositelj zahtjeva Ministarstvu poljoprivrede dostavlja dokumentaciju koja predstavlja zahtjev za registraciju naziva proizvoda

¹ Zaštićena oznaka izvornosti

² Zaštićena oznaka zemljopisnog podrijetla

³ Zaštita tradicionalno zajamčenog specijaliteta

na razini Europske unije“ (Ministarstvo poljoprivrede – Postupak registracije zaštićenog naziva ZOI, ZOZP i ZTS na razini EU, n.d.).

Ovu dokumentaciju Ministarstvo prosljeđuje Europskoj komisiji čime započinje postupak registracije oznake na razini Europske unije. Ukoliko je postupak registracije oznake uspješno proveden, isti završava donošenjem Provedbene Uredbe o upisu naziva u „registar zaštićenih oznaka izvornosti i zaštićenih oznaka zemljopisnog podrijetla ili registar zajamčeno tradicionalnih specijaliteta, čime naziv proizvoda postaje zaštićen na području cijele Europske unije“ (Ministarstvo poljoprivrede – Postupak registracije zaštićenog naziva ZOI, ZOZP i ZTS na razini EU, n.d.).

3. PANDEMIJA COVID-19

COVID-19 je virus koji je jedinstven zbog svojih karakteristika te se ne može usporediti s ostalim krizama koje su se dogodile posljednjih godina. Pandemija virusa COVID-19 pojavila se 2020. godine te je uzrokovala iznimno velike i teške posljedice na zdravlju i životu ljudi, ali i u poslovnom segmentu. Donošenjem različitih mjera zaštite, poput socijalne distance, zatvaranja poslovnih objekata te državnih granica, uvelike su se pogoršali rezultati poduzeća, posebice u turističkom te prehrambenom sektoru.

3.1. Opće teorijske postavke

Krizom uzrokovanom pandemijom bolesti COVID-19 pogođeni su svi sektori, a posebice turizam i ugostiteljstvo. Uslijed širenja ove bolesti na globalnoj razini, definirane su različite mjere sigurnosti poput izolacije ljudi, zatvaranja državnih granica i nemogućnost putovanja (Institut za turizam, 2021). COVID-19 predstavlja zaraznu koronavirusnu bolest, a njen je uzročnik virus SARS-CoV-2 (World Health Organization – COVID-19, 2023). Za ovu je bolest karakteristično da nema svaki oboljeli iste simptome i ne oporavlja se jednako dugo što je dokazano činjenicom kako „većina ljudi koja se zarazila ovim virusom doživi blagu do umjerenu respiratornu bolest te se oporavila bez potrebe za posebnim liječenjem“ (World Health Organization – COVID-19, 2023). U nekim je slučajevima zabilježeno ozbiljno stanje uslijed kojega se razvila potreba za liječničkom pomoći. Za starije ljude i one koji boluju od različitih kardiovaskularnih bolesti, dijabetesa, kroničnih respiratornih bolesti ili tumora veća je vjerojatnost razvijanja ozbiljnijih bolesti. Naime, za svakoga postoji mogućnost da se razboli od COVID-19 i da ima ozbiljnije poteškoće ili da, čak i, umre neovisno o njegovoj dobi. COVID-19 obilježava iznimno visoka razina zaraze kao i iznimno brzo širenje, a najčešći je uzročnik respiratornih simptoma poput prehlade, gripe ili upale pluća (Pliva zdravlje, 2023). COVID-19 može ostaviti različite posljedice na plućima i dišnom sustavu, ali zabilježen je i niz slučajeva kada je zahvatio i ostale dijelove tijela. Nerijetko se kod ljudi razvija i tzv. post-COVID stanje koje se naziva i "dugi COVID" (World Health Organization – COVID-19, 2023).

3.1.1. Širenje virusa

Širenje COVID-19 odvija se na način da „zaražena osoba udahne kapljice i vrlo male čestice koje sadrže virus nakon čega ostali ljudi mogu udahnuti iste kapljice i čestice ili im te kapljice i čestice mogu dospjeti na oči, nos ili usta, a u nekim okolnostima te kapljice mogu i kontaminirati površine koje ljudi dodiruju“ (CDC – About COVID-19, 2023). Oboljela osoba tada zarazi neku drugu osobu virusom, i to prilikom udaha zaraznih čestica koje prolaze zrakom (to se često naziva aerosol kratkog dometa ili prijenos zrakom kratkog dometa) ili, pak, izravnog doticaja zaraznih čestica s očima, nosom, ili usta (kapljični prijenos). Širenje virusa može se odvijati i u slabo prozračenim i/ili prepunim zatvorenim prostorima, gdje ljudi obično provode više vremena. To je zato što aerosoli mogu ostati lebđjeti u zraku ili putovati dalje od udaljenosti od razgovorne udaljenosti (to se često naziva dalekometnim aerosolom ili prijenosom zrakom na velike udaljenosti). Zaraza se može odvijati i putem dodirivanja očiju, nosa ili usta nakon što su ljudi dodirivali površine ili predmete zaražene virusom (World Health Organization – Coronavirus disease (COVID-19): How is it transmitted?, 2023). Svatko zaražen COVID-19-om ima mogućnost njegova prijenosa i onda kada ne pokazuje nikakve simptome. Dok je rizik prijenosa virusa sa životinja na ljude iznimno malen, rizik prijenosa virusa od ljudi do životinja dok su oni u kontaktu iznimno je visok. Upravo bi zato osobe za koje postoji sumnja ili kod kojih je potvrđen COVID-19 trebale izbjegavati kontakt sa životinjama (CDC – About COVID-19, 2023).

3.1.2. Antitijela i zaštita

Pod antitijelima se podrazumijevaju proteini koje stvara imunološki sustav čovjeka s ciljem borbe s infekcijom i zaštite ljudi od bolesti (CDC – About COVID-19, 2023). Nakon provedbe testa na antitijela i dobivanja pozitivnog rezultata, moguće je uvidjeti tko je u prošlosti imao COVID-19 (a da to nije niti znao) ili se cijepio protiv iste bolesti. „Studije pokazuju da ljudi koji imaju antitijela od infekcije virusom koji uzrokuje COVID-19 mogu poboljšati svoju razinu zaštite cijepljenjem“ (CDC – About COVID-19, 2023).

3.1.3. Prevencija bolesti

Za zaštitu pojedinca, njegovih ukućana i cijele društvene zajednice od bolesti COVID-19 provode se različite radnje (Bogdan i sur., 2020).

Nivoi prijema Centra za kontrolu i prevenciju bolesti (*Centers for Disease Control and Prevention* - CDC) predstavljaju pomoć pojedincu da donese odluku o tome kada će poduzeti mjere da zaštiti sebe i ostale temeljem novih saznanja. „Pored primanja cjepiva protiv COVID-19 i glavnih zdravstvenih i higijenskih praksi poput pranja ruku, CDC preporuča preventivne radnje na svim razinama prijema u bolnicu zbog COVIDA-19“ (CDC – About COVID-19, 2023).

3.1.4. Prijetnja bolesti

Za neke je ljude više vjerojatno da će biti ozbiljnije bolesni od bolesti COVID-19 nego neki ostali (World Health Organization – COVID-19, 2023). Pod time se misli na (CDC – About COVID-19, 2023):

- ljude starije životne dobi,
- ljude s oslabljenim imunitetom te
- ljude s određenim nedostacima ili, pak, nekim drugim zdravstvenim problemima.

Ukoliko se razumiju rizici od bolesti COVID-19, može se pomoći ljudima u tome da donesu odluke o zaštiti, prvenstveno, njih samih, a potom i drugih. Za viruse je karakteristično da se „stalno mijenjaju, uključujući i virus koji uzrokuje COVID-19, a sve se te promjene događaju tijekom vremena i mogu dovesti do novih sojeva virusa ili varijanti COVID-19“ (CDC – About COVID-19, 2023). Ukoliko se širenje virusa uspori te se provode mjere zaštite ljudi, usporava se i razvoj novih varijanti (CDC – About COVID-19, 2023).

3.1.5. Pandemija bolesti

Za zarazne je bolesti, kao i pandemije, evidentno napredovanje koje uzrokuje sve češći sjedilački način življenja (Koronavirus.hr, 2023). I u prošlosti su se ljudi dosta bavili uzgajanjem životinja, ali danas je to posebice izraženo uz, paralelan, život na jednome mjestu, što je, pak, uzrokovalo sve veću izloženost bolesti kod ljudi. Kao posljedica sve većeg broja zabilježenih slučajeva u kojima ljudi žive zajedno sa životinjama, zabilježeno je sve više slučajeva u kojima su uzročnici bolesti i zaraze prešli s ljudi na životinje, ali i sa životinja na ljude (SYNLAB, 2023).

Za razvoj mnogih bolesti „kriva“ je civilizacija, a uslijed nastanka velikih urbanih sredina, lanaca trgovanja i, sukladno tome, sve više kontakata između ljudi međusobno, ali i između ljudi i životinja, došlo je do izbivanja pandemija. Literatura ne prihvaća jednu definiciju pandemije, Morens i sur. (2009., str. 57) navode da su karakteristike svake pandemije sljedeće:

- „raširenost na velikom području,
- širenje bolesti prijenosom koji je moguće kontrolirati,
- velika mogućnost napada,
- najniži nivo imuniteta ljudi te
- novina (bolest predstavlja nešto novo i nepoznato)“.

Iako se medicina i zdravstvo stalno razvijaju i napreduju, od 20. stoljeća sve više rastu i opasnosti od pandemije. Do porasta rizika od nastupanja pandemije dolazi zbog sljedećega (Bakar i Rosbi, 2020):

- porasta urbanizacije
- bolje prometne povezanosti urbanih sredina te
- sve većeg rasta potražnje potrošača za mesom i gubitka biološke raznolikosti (što uzrokuje više kontakata i brzo širenje bolesti).

Iako je za početak pandemije COVID-19 uzet datum „11. ožujka 2020. godine, i prije tog dana su zabilježeni slučajevi ove bolesti, i to: *syndrome coronavirus* (SARS-CoV) te *Middle East respiratory syndrome coronavirus*“ (SYNLAB, 2023). „Izbijanje ovih dviju bolesti zbilo se 2002. i 2012. godine, i to uslijed prijelaza sa životinja na ljude, a njihovi su uzročnici bili smrtonosne respiratorne bolesti“ (Morens i sur., 2009, str. 15).

Proširenje ovog virusa iz Kine na druge države svijeta odvalo se jako brzo kada su zabilježeni prvi slučajevi zaraze koronavirusom, tj. COVID-19. Pandemiju bolesti COVID-19 proglasilo se početkom 2020. godine i onda se pojavilo mnoštva posljedica u mnogim državama svijeta (Međimurska županija, 2023). Kako bi se suzbilo širenje bolesti, nastupilo je uvođenje različitih javno-zdravstvenih mjera poput „karantene, socijalne distance, restrikcija u kretanju i putovanjima te kampanja kojima se htjelo navesti ljude da ostanu u vlastitim domovima“ (Međimurska županija, 2023). Svaka je ta mjera imala utjecaja na različite gospodarske grane, posebno turizam i prehrambenu industriju. Kao posljedice pandemije mogu se izdvojiti mjere kao što su zatvaranje granica država, distanca ljudi i opća karantena. Kriza izazvana od virusa COVID-19 umnogome se razlikuje od prijašnjih bolesti iz razloga što zahtijeva prethodno navedene mjere. Kao posljedica svih ograničenja tijekom ove pandemije, nastupile su i enormne

poteškoće za razvoj gospodarstva te je nastupila izazvana velika ekonomska kriza u ekonomiji, i to na svjetskom nivou (Međimurska županija, 2023). Iako je „11. svibnja 2023. godine službeno proglašen kraj epidemije COVID-19 u Republici Hrvatskoj“ (Koronavirus.hr, 2023), isto nije značilo da je virus SARS-Cov-2 prestajao postojati već da ne predstavlja više toliko veliku opasnost kao prije. Nakon toga je ukinuta obveza nošenja maski za lice, međutim, i dalje su ostale preporuke u vidu nošenja maski i provjetravanja prostorija, pojačane higijene respiratornog dijela tijela, smanjenja fizičkog kontakta i slično (Međimurska županija, 2023). Kao posljedica doživljenog iskustva s pandemijom COVID-19, u čovječanstvu je došlo do promjena u njihovim „navikama, stavovima, vrijednostima, stilom i načinom života, a sve navedeno utječe na turističku ponudu i potražnju“.

3.2. Utjecaj pandemije COVID-19 na gospodarstvo RH i mjere za ublažavanje

Mnogo različitih autora istraživalo je i analiziralo pandemiju COVID-19 kao i njene utjecaje na ekonomske aktivnosti i pokazatelje (Rajko i sur., 2022). Utjecaj različitih, prethodno spomenutih, mjera koje su se provodile s ciljem sprječavanja širenja pandemije COVID-19 ogleda se u ostvarenom bruto domaćem proizvodu (BDP-a) u raznim zemljama, prilikom čega razina „zaključavanja“ društvenih zajednica ima direktan utjecaj na BDP. BDP je „osnovni makroekonomski pokazatelj koji predstavlja vrijednost ukupne proizvodnje novostvorenih dobara u jednoj ekonomiji“ (Eit food, 2023).

Od zemalja članica Europske unije, najveći je pad ostvarila Španjolska (21,6%), a najmanji Irska (2,7%) te niti jedna zemlja nije ostvarila rast BDP-a. Oporavak BDP-a zabilježen je u trećem kvartalu iste godine, ali nakon toga, u četvrtom kvartalu opet dolazi do njegova pada. Na razini cijele godine, sve su zemlje (osim Irske) ostvarile negativne stope rasta BDP-a, pri čemu je najveći pad zabilježen u Španjolskoj (10,8%), Italiji (8,9%) i Republici Hrvatskoj (8,4%) (Eit food, 2023). Pandemija COVID-19 uzrokovala je jake kontrakcije ekonomskih aktivnosti što je prouzrokovalo značajne posljedice za sve navedene zemlje i težak „povratak na staro“. Usporavanjem ekonomskih aktivnosti i padom BDP-a povećala se stopa nezaposlenosti te je u Republici Hrvatskoj najveća bila u mjesecu lipnju kada je iznosila 8,5%. Na kraju iste godine stopa je pala na „7,7% što svrstava Republiku Hrvatsku na deveto mjesto po stopi anketne nezaposlenosti na razini Europske unije (nakon Španjolske, Grčke, Italije, Litve, Švedske, Finske, Latvije i Francuske) (Eit food, 2023). Pad stope nezaposlenosti u Republici se Hrvatskoj nastavio i u mjesecu siječnju i veljači 2021. godine kada su stope

iznosile 7,2% i 7,1%. Ostvarene su stope nezaposlenosti pod direktnim utjecajem različitih mjera i potpora koje su se poduzimale s ciljem očuvanja radnih mjesta i zaposlenosti. Bez istih potpora utjecaj pandemije na nezaposlenost bio bi puno više izražen. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i Državnog zavoda za statistiku, tijekom 2020. godine je broj nezaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj porastao za 19.921 osoba, tj. u mjesecu prosincu je bio veći za 14,24% u odnosu na mjesec siječanj iste godine. Broj ukupno zaposlenih povećao se samo za 0,28% u istom periodu, a stopa registrirane nezaposlenosti (odnos broja nezaposlenih prema ukupnom aktivnom stanovništvu) narasla je s 8,3% (u siječnju) na 9,3% (u prosincu 2020. godine) (Eit food, 2023). Kako bi se suzbili negativni učinci pandemije COVID-19 na ekonomske aktivnosti Republike Hrvatske, donosile su se adekvatne mjere za pomoć gospodarstvu. U tom je razdoblju, s početkom u ožujku 2020. godine, Vlada Republike Hrvatske, u više navrata, usvajala pakete mjera kojima se htjela prevladati kriza čiji je uzročnik COVID-19 (Eit food, 2023).

Neke su od značajnijih mjera bile sljedeće (Eit food, 2023):

- odgoda (obročna otpлата poreza i doprinosa) – odgoda na 3+3 mjeseca nakon koje slijedi mogućnost beskamratne obročne otplate u roku od dvije godine,
- uveden moratorij na kreditne obveze klijenata banaka,
- obustavljanje prisilne naplate kredita od strane poslovnih banaka prema svim dužnicima u razdoblju,
- povećanje sredstava za „ESIF mikro zajmove“ za obrtna sredstva za mikro i male poduzetnike,
- bezuvjetno produženje trajanja projekata i obveze povrata sredstava,
- potpore za očuvanje radnih mjesta u djelatnostima pogođenima koronavirusom „u vidu financiranja minimalne neto plaće u 100%-tnom iznosu za svakog stalno zaposlenog te preusmjeravanje potpora za (samo)zapošljavanje u sredstva za očuvanje radnih mjesta“ (Kunji i Stojanović, 2021, str. 22),
- produljenje trajanja mjere stalnog sezonca koja se upotrebljava u sektoru turizma uz pokrivanje zdravstvenog i mirovinskog osiguranja,
- osiguravanje minimalne plaće za osobe s invaliditetom te odgođeno plaćanje naknada za poslodavce koji su obveznici kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom,
- privremene obustave, odgode i bezuvjetno produljene provedbe projekata,
- mogućnosti otkupa viškova u stočarskoj i ratarskoj proizvodnji te voćarstvu i povrćarstvu,

- interventne nabave sredstava za dezinfekciju, sapuna i deterdženata za pranje te zaštitne opreme koja je neophodna za provođenje mjera protiv koronavirusa,
- uspostavljanje novih financijskih instrumenata,
- uvođenje mogućnosti odgoda plaćanja turističke članarine i turističke pristojbe te plaćanja koncesijske naknade za turističko zemljište u kampovima,
- potpore za programe financiranja obrtnih sredstava i poboljšanja likvidnosti ugroženih gospodarskih subjekata u turizmu,
- odgode dospjelih obveza prema različitim javnim službama,
- odgode plaćanja zakupnina i koncesijskih naknada za poljoprivredna zemljišta,
- uvođenje novih kreditnih linija za obrtna sredstva za poljoprivredu, šumarstvo i preradu drva,
- uvođenje potpora za umjetnike i poslovne subjekte u kulturnim i kreativnim industrijama itd.

Sve ove navedene mjere bile su sastavni dio prvog prijedloga mjera za ublažavanje krize, a sljedeći je, tj. drugi prijedlog mjera bio usvojen početkom mjeseca travnja 2020. godine i nastavio se na prvotni prijedlog.

U tom su vidu mjere bile sljedeće (Kunji i Stojanović, 2021):

- povećanje iznosa potpora Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za očuvanje radnih mjesta (s prijašnjih 3.250,00 na 4.000,00 kuna),
- oslobođenje plaćanja troškova doprinosa (kod svih poslodavaca koji su koristili potpore),
- u potpunosti ili djelomično oslobođenje od plaćanja svih javnih davanja (kod svih poslodavaca kojima je rad bio zabranjen, onemogućen ili uvelike otežan),
- odgađanje plaćanja obveza PDV-a (sve do trenutka naplate izdanih računa),
- produljenje roka za predaju godišnjih financijskih izvještaja i zasebnih izvještaja (s 30. travnja na 30. lipnja) te
- različite dodatne mjere u sektoru poljoprivrede i turizma.

Paralelno s razvojem epidemiološke situacije i trenutnim ekonomskim okolnostima, mjere za ublažavanje krize iz prva dva paketa redovito su se nadograđivale te su se usvajale nove mjere, a sve s ciljem očuvanja zaposlenosti i gospodarskih subjekata. Pored potpora za očuvanje radnih mjesta, uvodile su se i potpore za skraćivanje radnog vremena, nadoknade svih ili dijela fiksnih troškova za poduzetnike kojima je bio obustavljen rad i kod kojih je bio zabilježen pad prihoda.

Provodili su se i tzv. mehanizmi zaštite zaposlenika pod kojima su se podrazumijevala bespovratna sredstva za očuvanje radnih mjesta u pogođenim sektorima, tj. nadoknada troškova plaća u iznosu minimalne neto plaće po zaposleniku za tri mjeseca, počevši od 1. ožujka 2020. Točnije, to su sljedeće mjere (Eit food, 2023):

- tromjesečni moratorij na sve obveze vezane uz zajmove prema bankama (za pojedince i poduzeća),
- rok za plaćanje PDV-a produljen do 30. lipnja,
- poreza na dohodak povrat ostvaren ranije od predviđenog,
- kupnja neprodanih zaliha odnosno gotovih proizvoda u poljoprivredi, medicinskoj opremi, prehrambenoj industriji, i ostalim sektorima.

Upravo se svim prethodno navedenim mjerama nastojalo postići smanjenje negativnih utjecaja pandemije COVID-19 na hrvatsko gospodarstvo.

4. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PREHRAMBENU INDUSTRIJU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Za određivanje utjecaja pandemije COVID-19 na hrvatsku prehrambenu industriju ispitivali su se različiti pokazatelji koji obuhvaćaju podatke o mobilnosti potrošača te kratkoročni indeksi (za prikaz dubine i trajanja gospodarskog šoka na strani proizvodnje, ali i potražnje). Pandemija COVID-19 snažno je utjecala na RH koja je ovisna o turizmu i, s njim, povezanim sektorima od kojih je značajan i poljoprivredno-prehrambeni sektor (Eit food, 2023).

4.1. Obilježja i trendovi prehrambene industrije prije pandemije COVID-19

Otkako je Republika Hrvatska pristupila Europskoj uniji (2013. godine), njena je poljoprivredno-prehrambena industrija postupno napredovala, ali i dalje se suočavala s različitim izazovima jer je u velikoj mjeri određena svojim geografskim položajem, vremenskim uvjetima i klimom. Upravo uslijed klimatskih promjena, razvile su se sve veće prijetnje poljoprivrednim kapacitetima, a dodatne je poteškoće uzrokovao nedovoljni razvoj tehnologije (Eit food, 2023). Prehrambena je industrija ključna za Republiku Hrvatsku iz razloga što zapošljava najviše ljudi (oko 23%) te postiže najveće prihode. Za proizvodnju i preradu sira, mlijeka, vina, piva, kave, čaja, bezalkoholnih pića i konditorskih proizvoda, smatra se da su najvažnije i najprofitabilnije djelatnosti prehrambene industrije. Usmjerenje Republike Hrvatske odnosi se na „izvoz čokolade, keksa, alkohola, maslinova ulja i konzervirane ribe“ (Kunji i Stojanović, 2021), a veliki se udio hrane koja se konzumira u Republici Hrvatskoj uvozi te, pri tome, dominiraju dobavljači iz Europe. Posljednjih nekoliko desetljeća primijetila se značajna internacionalizacija u procesu proizvodnje diljem svijeta. Razvijanjem globalnih lanaca vrijednosti proizvođačima i potrošačima pružene su mnogobrojne prilike, ali se isti suočavaju i s različitim rizicima, posebno u vrijeme neočekivanih gospodarskih šokova (Kunji i Stojanović, 2021).

Za procjene slabosti koje proizlaze iz lanaca opskrbe, analizirale su se ovisnosti o uvozu i izvozu, uključujući neizravne i izravne veze poljoprivredno-prehrambene industrije u Republici Hrvatskoj, ali i ostalim zemljama Europe. Hrvatska poljoprivredno-prehrambena industrija ovisna je o uvozu, i to izravno te neizravno. Iako veća vrijednost ukupnog sadržaja koji je uvezen podrazumijeva veću ranjivost na potrese na tržištu, smatra se da određena količina uvoza donosi i pozitivne učinke kao što su olakšavanje diversifikacije proizvoda i pokretanje

tržišnog natjecanja čime se smanjuju troškovi i poboljšava kvaliteta konačnih proizvoda (Kunji i Stojanović, 2021). Hrvatska se poljoprivredno-prehrambena industrija poprilično malo oslanja na uvoz i ulazne sirovine, s vrijednostima koje su niže ili blizu prosjeka zemalja srednje i istočne Europe. „Ukupan uvozni sadržaj u sektoru biljne i stočarske proizvodnje iznosi 0,17, u sektoru ribarstva i akvakulture 0,02 te 0,26 u sektoru proizvodnje prehrambenih proizvoda i pića“ (Eit food, 2023). Nadalje, hrvatska su kućanstva u malenoj mjeri oslonjena na uvoznu robu poljoprivredno-prehrambenog sektora. „U sektoru ribarstva i akvakulture izravna ovisnost o uvozu iznosi samo 0,07, u sektoru biljne i stočarske proizvodnje 0,19 te u sektoru proizvodnje prehrambenih proizvoda i pića 0,22“ (Eit food, 2023). Nakon ulaska trgovine na globalna tržišta, uključujući i tržište poljoprivredno- prehrambenih proizvoda, izvozna konkurentnost postaje značajnija za dugoročiji uspjeh organizacije, s time pridonose stvaranju konkurentne prednosti. Intenzitet izvoza prilično je usmjeren u sve sektore, odnosno sva tri sektora poljoprivredno-prehrambene industrije, najniži izvoz otpada na sektor biljne i stočarske proizvodnje, malo viši u sektoru pića te najviši odnosno 41% u sektoru ribarstva i akvakulture.

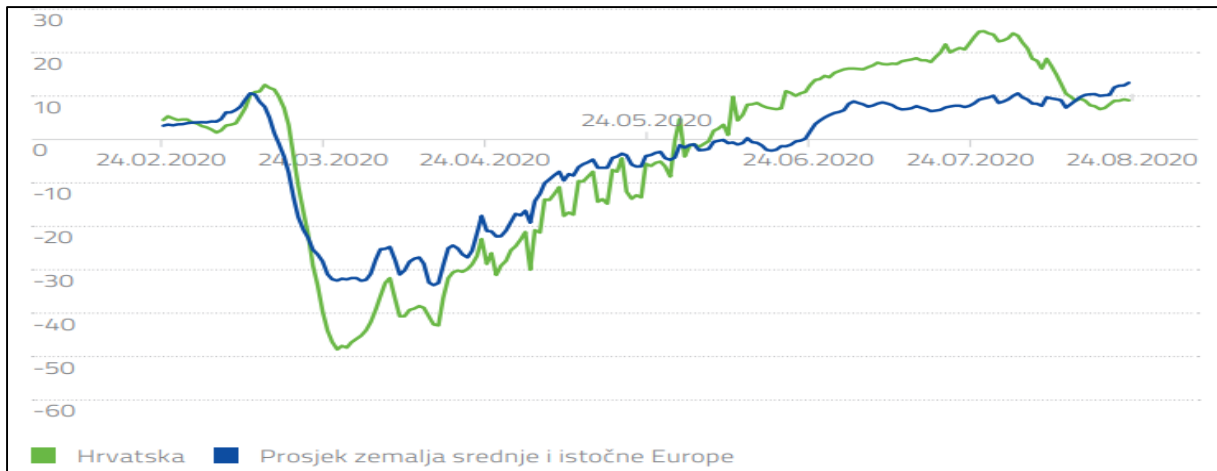
4.2. COVID-19 i hrvatska prehrambena industrija

Za kvantifikaciju utjecaja virusa COVID-19 na hrvatsku prehrambenu industriju analizirali su se, kako je već prethodno spomenuto, različiti pokazatelji (Eit food, 2023):

- podaci o mobilnosti potrošača te
- kratkoročni indeksi.

Svaki se pokazatelj prikazuje s odgovarajućom referentnom vrijednošću za regiju srednje i istočne Europe, koja se sastoji od 12 gospodarstava. Grafikon 1. prikazuje usporedbu mobilnosti potrošača, prodavaonica prehrambenih proizvoda i ljekarni s referentnim vrijednostima.

Grafikon 1. Mobilnost potrošača, prodavaonice prehrambenih proizvoda, ljekarne (usporedba s referentnom vrijednošću - %)

Izvor: EIT FOOD (2023).

https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

Prvobitne mjere zatvaranja u najvećoj su se mjeri odrazile na mobilnost u maloprodajnom sektoru nužne robe i rekreacije. Nakon popuštanja mjera u svibnju 2020. godine, počela je rasti mobilnost, postupno do svojih razina na kojima je bila prije pandemije. Potrošači na području hrvatske postali su aktivniji pri kraju lipnja, i to u puno većoj mjeri u odnosu na ostatak regije. Međutim, mobilnost je ponovno počela opadati u rujnu, a stvarni rast slučajeva pandemije je u puno manjoj mjeri utjecao na mobilnost potrošača u RH, što bi značilo da su ozbiljno shvatili preventivne mjere.

Slika 8. Toplinska karta utjecaja virusa COVID-19 - proizvodnja

Proizvodnja odabranih dobara		Ožujak 2020. kao % ožujka 2019.	Travanj 2020. kao % travnja 2019.	Svibanj 2020. kao % svibnja 2019.	Lipanj 2020. kao % lipnja 2019.	Srpanj 2020. kao % srpnja 2019.
Proizvodnja kapitalnih dobara	Hrvatska	85%	91%	81%	95%	113%
	Ponderirani prosjeak BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	81%	51%	65%	84%	93%
Proizvodnja trajnih proizvoda široke potrošnje	Hrvatska	74%	39%	63%	82%	102%
	Ponderirani prosjeak BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	84%	57%	79%	101%	112%
Proizvodnja netrajnih proizvoda široke potrošnje	Hrvatska	95%	86%	84%	96%	89%
	Ponderirani prosjeak BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	98%	84%	91%	96%	98%

Izvor: EIT FOOD (2023).

https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

Sukladno ekonomskoj teoriji, proizvodnja netrajnih proizvoda u Republici Hrvatskoj ostvarila je znatno bolje rezultate nego proizvodnja trajnih proizvoda. U srpnju 2020. godine premašena je razina iz prethodne godine, ali oporavak je bio vrlo skroman u odnosu na prosjek regije. U Republici je Hrvatskoj maloprodaja hrane i pića, također, zabilježila relativno pozitivnu statistiku tijekom zatvaranja, dok je njezina vrijednost poslije ostala ispod prosjeka regije (slika 9).

Slika 9. Toplinska karta utjecaja virusa COVID-19 - veleprodaja i maloprodaja

Promet (stalne cijene)		Ožujak 2020. kao % ožujka 2019.	Travanj 2020. kao % travnja 2019.	Svibanj 2020. kao % svibnja 2019.	Lipanj 2020. kao % lipnja 2019.	Srpanj 2020. kao % srpnja 2019.
Trgovina na malo, osim motornih vozila i motocikala	Hrvatska	95%	76%	94%	95%	95%
	Ponderirani prosjek BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	98%	87%	98%	100%	102%
Trgovina na malo hranom, pićem i duhanskim proizvodima	Hrvatska	108%	92%	95%	89%	91%
	Ponderirani prosjek BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	106%	94%	97%	97%	99%
Trgovina na malo neprehrambenim proizvodima (uključujući gorivo)	Hrvatska	84%	63%	94%	100%	99%
	Ponderirani prosjek BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	93%	83%	98%	102%	104%
Maloprodaja u nespecijaliziranim prodavaonicama pretežno hranom, pićem i duhanskim proizvodima	Hrvatska	109%	93%	96%	90%	91%
	Ponderirani prosjek BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	106%	94%	97%	96%	99%
Trgovina na malo hranom, pićem i duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama	Hrvatska	91%	73%	84%	84%	87%
	Ponderirani prosjek BDP-a u srednjoj i istočnoj Europi	99%	86%	92%	97%	97%

Izvor: EIT FOOD (2023).

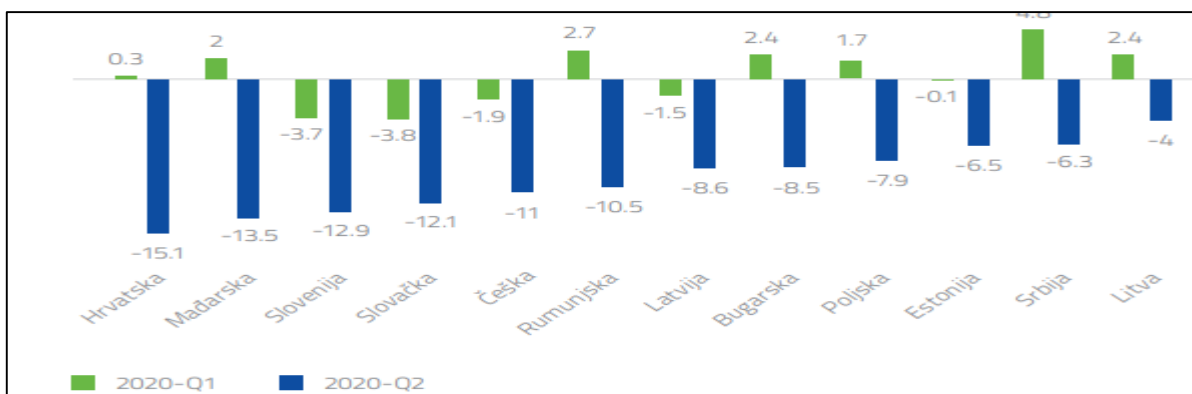
https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

Trgovina na malo neprehrambenim proizvodima je, uslijed zatvaranja, zabilježila nagli pad tijekom prvih mjeseci pandemije, ali poslije je zabilježen njen oporavak do razina na kojima je bila prije pandemije. U travnju 2020. godine trgovina na malo neprehrambenim proizvodima pala je na 63% (u prosjeku 83% u regiji), a poslije je narasla na 99% (104% u regiji).

4.3. Moguće posljedice pandemije COVID-19 na prehrambenu industriju u RH

Teško je predvidjeti kretanje BDP-a u budućnosti i hoće li isto omogućiti Republici Hrvatskoj da se oporavi od većine učinaka pandemije ili će se oni pokazati toliko drastičnima da će i dalje usporavati gospodarstvo. Nesigurnosti prognoza situacije u kojoj se pandemija stalno razvijala iznimno su visoke, ali moguće je identificirati neke značajne čimbenike koji će odrediti moguće buduće scenarije za Republiku Hrvatsku i poljoprivredno-prehrambenu industriju. Ukoliko se promotre prva dva kvartala 2020. godine, može se vidjeti da se BDP Republike Hrvatske smanjio za -15,1% u odnosu na prethodnu godinu u drugom kvartalu, te kad to ukombiniramo s krizom koja se desila u turizmu, dolazimo do razloga zbog kojeg je Europska komisija predvidjela ogromni pad godišnjeg BDP-a u budućnosti.

Grafikon 2. Promjena BDP-a

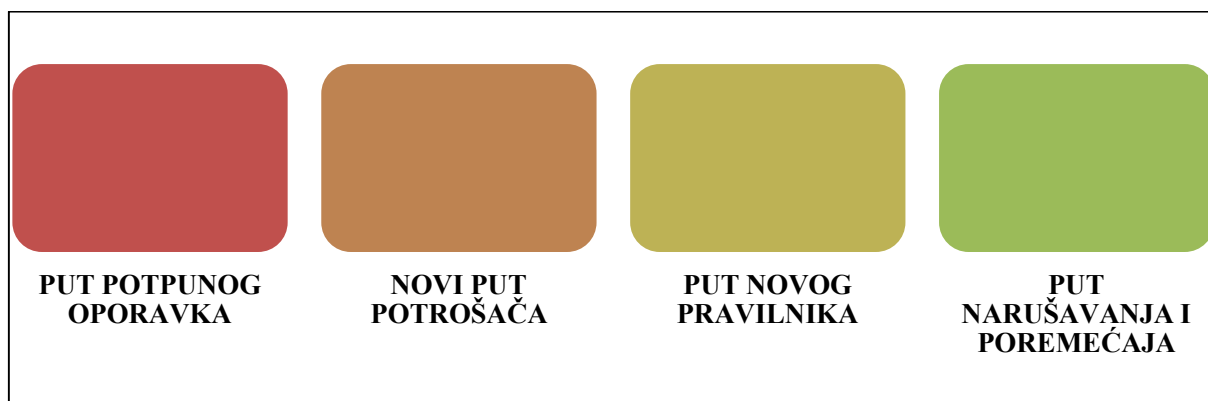

Izvor: EIT FOOD (2023).

https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

Vidljivo je u prvom kvartalu da je BDP zadnjih nekoliko godina rastao stabilno, što bi značilo da je Republika Hrvatska spremna za jak oporavak u budućnosti.

Slika 10. Planirani scenariji oporavka od pandemije COVID-19

Izvor: vlastita izrada autorice

Svaki je ovaj scenarij detaljno razrađen analizom lokalnog tržišta i regije te upotpunjen uvidima raznih radionica koje su provedene u suradnji sa velikim stručnjacima poznate organizacije EIT Food iz svake regije. Pod prvim scenarijem „potpunog oporavka“ očekuje se pomak varijabli kako unutarnjih tako i vanjskih u povoljnom smjeru, tj. optimistično. Potpuno su ukinute mjere za ublažavanje zaraze, a s velikim uspjehom je došlo na tržište cjepivo (ili lijek). Pri tome su prisutni i: ublažavanje poremećaja u različitim sektorima, porast povjerenja poduzetnika i potrošača te efikasna podrška politike nacionalnih vlada za pokretanje ranih promjena (EIT FOOD, 2023).

Nadalje, umjereni scenarij „put novog potrošača“ podrazumijeva spajanje nekih uvjeta koji pružaju kako s jedne strane mogućnost potpunog oporavka, s druge strane utječu na trendove i ponašanje potrošača.

Pod time se misli na sljedeće (EIT FOOD, 2003):

- ukidanje mjera za suzbijanje zaraze (cjepivo, odnosno lijek),
- zadržavanje utjecaja na ponašanje koji se održavaju putem lanca vrijednosti poljoprivredno-prehrambene industrije,
- promjene u potražnji koje se očituju u smanjenoj potražnji za hranom s dodanom vrijednošću,
- niska razina potpore politike,
- pozitivno kretanje svjetskog gospodarstva i, pri tome, omogućava stranim tržištima da apsorbiraju domaće viškove,
- smanjenje rezultata u hotelijerko-ugostiteljskom sektoru

Sljedeći umjereni scenarij „put novog pravilnika“ proizlazi iz kombinacije uvjeta (donekle) suprotnih od onih u scenariju „puta novog potrošača“. U ovom je slučaju baza potrošača spremna vratiti se u stanje prije pandemije, ali isto otežavaju politika Vlade, tj. sve uvedene restriktivne mjere za suzbijanje zaraze. Također, prema ovom scenariju nije zajamčeno ukidanje mjera za suzbijanje zaraze te cjepivo (ili lijek) još nije distribuiran u zemlji. Politika Vlade kombinacija je mjera financijske potpore i mjera za suzbijanje zaraze. Zatim, hotelijersko-ugostiteljski sektor „trpi“ i „bori se“ za oporavak u okruženju koje karakteriziraju dugotrajni rizici i zatvaranje. Upravo će sve navedeno rezultirati promjenom strukture potrošnje među sektorima i robom, a javljaju se i poremećaji u lancu opskrbe i prepreke u tokovima sezonske radne snage. Konačno, moguće je i kašnjenje te obustava određenih ulaganja u kapacitete za preradu hrane s dodanom vrijednošću (EIT FOOD, 2023).

Izdani su strožiji higijenski uvjeti, razna pravila o fizičkoj distanci i ostale promjene propisa, koje povećavaju troškove poslovanja, a uvelike smanjuju produktivnost.

Područja na koja se odražavaju posljedice i scenariji (EIT FOOD, 2023):

- poljoprivrednike i dobavljače sirovina,
- proizvodnju hrane i pića te
- trgovinu na malo.

Poljoprivrednici i dobavljači sirovina izloženi su velikim cjenovnim šokovima na svjetskim tržištima robom. Njihov pomak prema proizvodima s nižom dodanom vrijednošću pružaju priliku u obliku povećanja potražnje, a poseban rizik ovom sektoru predstavljaju poremećaji sezonskog rada iz razloga što se zatvaranjem stvara snažan pritisak na plaće. Slika 11. prikazuje navedene posljedice.

Slika 11. Analiza scenarija i posljedica – poljoprivrednici i dobavljači sirovina

Javni poređak i drugi čimbenici Od nepovoljnog do povoljnog	Novi potrošač <ul style="list-style-type: none"> • Promjena sklonosti potrošača prema lokalno proizvedenim proizvodima • Mogućnost povećanja potražnje za manje prerađenim poljoprivrednim proizvodima jer potrošači češće kuhaju kod kuće • Sve veća važnost robe s hranjivom vrijednošću 	Potpuni oporavak <ul style="list-style-type: none"> • Viškovi proizvodnje nestaju vraćanjem potrošnje u stanje prije pandemije • Ublažava se pritisak cijena na poljoprivrednike • Nestaju poremećaji u tokovima radne snage
	Narušavanje i poremećaj <ul style="list-style-type: none"> • Poremećaj sezonskih i međunarodnih tokova radne snage • Višak ponude snižava cijene na tržištu robe široke potrošnje • Smanjuje se domaća potražnja kao posljedica gospodarskog pada 	Novi pravilnik <ul style="list-style-type: none"> • Raste pritisak plaća na poljoprivrednike • Rizik od trgovinskih komplikacija (posebice u stočarstvu) te od protekcionizma • Dodatne zdravstvene i sigurnosne mjere mogu povećati troškove • Potrošačka potražnja vraća se na strukturu prije pandemije
	Gospodarski čimbenici Od negativnog do pozitivnog	

Izvor: EIT FOOD (2023).

https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

Uspjeh i ustroj prerađivačkog sektora u uskoj su vezi s potražnjom za proizvodima s visokom dodanom vrijednošću. Potražnja za proizvodima s visokom dodanom vrijednošću povezan je sa, a možemo reći i da je ovisan o hotelijersko-ugostiteljskom sektoru.

Utjecaji zatvaranja trgovina i restorana za restorane će se modulirati raznim aplikacijama za dostavu. (EIT FOOD, 2023).

Slika 12. prikazuje sve posljedice pandemije COVID-19 u sektoru proizvodnje hrane i pića prema svakom od navedenih scenarija.

Slika 12. Analiza scenarija i posljedica – proizvodnja hrane i pića

Javni poredak i drugi čimbenici Od nepovoljnog do povoljnog	Novi potrošač	Potpuni oporavak
	<ul style="list-style-type: none"> • Promijenjeni obrasci ponašanja potrošača, pomak s odlaska u restorane na kuhanje kod kuće • Potreba proizvođača za preraspodjelom zbog promjena u potražnji • Proizvođači hrane imaju koristi od nižih cijena na međunarodnom tržištu 	<ul style="list-style-type: none"> • Razine rasta i potražnje vraćaju se staroj dinamici • Sektori ostaju konkurentni i privlačni investitorima • Rast povjerenja i kupovne moći potrošača
	Narušavanje i poremećaj	Novi pravilnik
	<ul style="list-style-type: none"> • Proizvodnja hrane pogođena je poremećajima hotelijersko-ugostiteljskog sektora • Konzervativni obrasci ponašanja potrošača narušavaju potencijal rasta prerađivača i proizvođača • Nove politike i propisi stvaraju dodatne troškove • Zastaju ulaganja u pogone za preradu hrane i nadogradnja proizvodnih procesa 	<ul style="list-style-type: none"> • Proizvodnja hrane pogođena je poremećajima hotelijersko-ugostiteljskog sektora • Nove politike i propisi stvaraju dodatne troškove • Protekcionizam smanjuje tržišno natjecanje • Proizvođači hrane mogu imati koristi od nižih cijena poljoprivrednih proizvoda i robe široke potrošnje
Gospodarski čimbenici Od negativnog do pozitivnog		

Izvor: EIT FOOD (2023).

https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

Trgovci na malo pritom se misli na prehrambeni sektor „pošteđeni“ su šokova pandemije od drugih sektora. Internetska trgovina prehrambenih proizvoda postaje ključna za konkurentnost, a zahtjeva jako visoka ulaganja u tehnologiju, logističke mreže i razna oglašavanja.

Nadasve, u zemlji je jako važan sektor turizma, te je hrvatska trgovina na malo izložena rizicima pri mjerama za suzbijanje zaraze.

Slika 13. Analiza scenarija i posljedica – trgovina na malo

Javni poredak i drugi čimbenici Od nepovoljnog do povoljnog	Novi potrošač	Potpuni oporavak
	<ul style="list-style-type: none"> • Trgovci moraju prilagoditi marketinške strategije da bi se prilagodili mijenjajućim potrebama potrošača • Da bi se ispunila očekivanja klijenata, potrebni su veći kapaciteti za internetsku kupovinu • Natjecanje trgovaca u udovoljavanju potražnji i očekivanjima 	<ul style="list-style-type: none"> • Veliki trgovci posluju kao inače • Manji lokalni akteri imaju priliku za rast • Povećanje broja i kupovne moći potrošača dovodi do porasta potrošnje • Hotelijersko-ugostiteljski sektor vraća se na razine na kojima je bio prije pandemije i jača povezane sektore
	Narušavanje i poremećaj	Novi pravilnik
	<ul style="list-style-type: none"> • Smanjenje povjerenja potrošača dovodi do smanjene potrošnje²¹ • Konzervativni obrasci potrošnje dovode do rjeđih posjeta prodavaonicama i nižih troškova • Trgovci se suočavaju s dodatnim troškovima za poštivanje zdravstvenih i sigurnosnih propisa • Ne samo da trpi hotelijersko-ugostiteljski sektor već se i dostavne službe služe neučinkovitim načinima za zadržavanje prodaje (ondje gdje šira gospodarska klima narušava kupovnu moć potrošača) 	<ul style="list-style-type: none"> • Trgovci na malo imaju koristi od prijelaza na kuhanje kod kuće, što povećava broj potrošača u prodavaonicama prehrambenih proizvoda • Usluge prehrane i pripreme i dostave gotove hrane pate od niske potražnje • Tržišno natjecanje podliježe digitalnim vrijednosnim propozicijama, posebice u pogledu kratkih lanaca opskrbe hranom za voće i povrće • Hrvatska hotelijersko-ugostiteljska industrija narušena je mjerama za suzbijanje zaraze, koje smanjuju potražnju za robom s visokom dodanom vrijednošću u restoranima ili barovima
Gospodarski čimbenici Od negativnog do pozitivnog		

Izvor: EIT FOOD (2023).

https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf

4.4. Analiza prihoda i dobiti deset najvećih tvrtki prehrambene industrije u RH

S obzirom na prihode ostvarene u 2022. godini, sljedeće su tvrtke prehrambene industrije u Republici Hrvatskoj najveće (FININFO.hr, n.d.):

1. Vindija d.d.,
2. Podravka d.d.,
3. Dukat d.d.,
4. Mesna industrija braća Pivac d.o.o.,
5. PIK VRBOVEC plus d.o.o.,
6. P P K d.d.,
7. ZVIJEZDA plus d.o.o.,

8. LEDO plus d.o.o.,
9. ENNA Fruit d.o.o. i
10. KRAŠ d. d.

4.4.1. Vindija d.d.

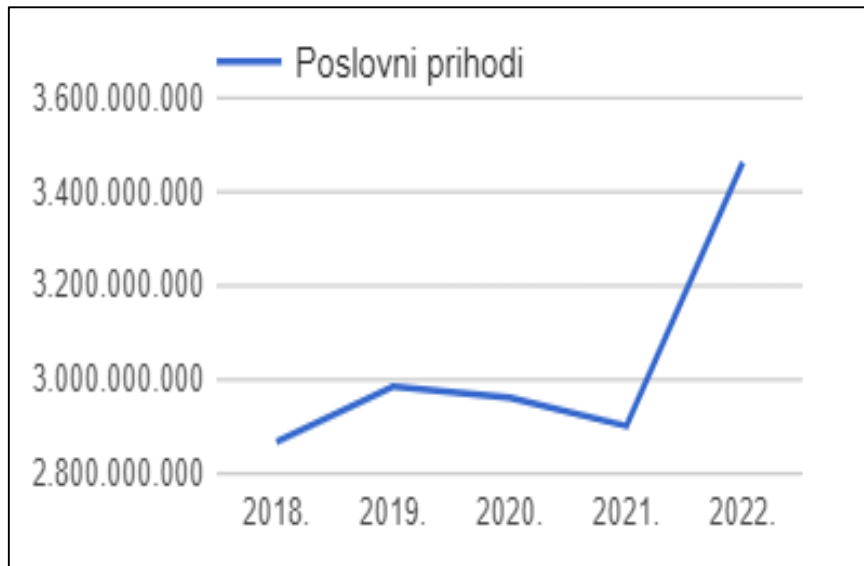
Vindija d. d. predstavlja najveću hrvatsku prehrambenu tvrtku čije je sjedište u Varaždinu, a osnovana je 1959. godine. Ova je tvrtka svoju djelatnost započela kao Gradska mljekara koja se bavila otkupom i preradom mlijeka i tada je imala 15 zaposlenika. 1965. je godine na čelo ove mljekare došao Dragutin Drk koji je bio njen direktor sve do 2021. godine te je osigurao titulu „tržišnoga lidera domaće mljekarske i prehrambene industrije“ (Tehnička enciklopedija – Vindija d.d., 2023). Do 1969. je godine Gradska mljekara svoju djelatnost proširila i na proizvodnju gaziranih bezalkoholnih pića i voćnih sokova te izgradila trgovačko-ugostiteljsku mrežu, klaonicu i pogon za preradu mesa. Sljedeće je godine (1970.) integrirana u Zagrebačku mljekaru, a klaonicu i preradu mesa prepustila je Poljoprivredno-prehrambenomu kombinatu Koka iz Varaždina. Iste je godine promijenila ime u Vindija, i to prema poznatoj špilji u blizini grada Varaždina). Danas ova prehrambena tvrtka otkupi i preradi oko 200 milijuna litara mlijeka godišnje, a u svojim tehnološkim postrojenjima proizvede više od 1.400 različitih proizvoda (Tehnička enciklopedija – Vindija d.d., 2023). Osim mlijeka i mliječnih proizvoda *z bregov*, Vindija na tržište plasira „voćne sokove i druga bezalkoholna pića *Vindi*, pileće meso i prerađevine od pilećeg mesa *Cekin*, pureće meso i njegove prerađevine *Vindon*, prerađevine od mesa krupne stoke *Rozeto* te kruh, peciva i kolače *Latica*, a posebno se cijene njeni sirevi“ (Tehnička enciklopedija – Vindija d.d., 2023).

Grupa Vindija danas obuhvaća 13 poduzeća od kojih je osam u Republici Hrvatskoj i pet u zemljama regije. Tvrtka zapošljava više od 4.200 radnika te surađuje s više od 1.000 kooperanata od kojih otkupljuje mlijeko s malih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Osim u Republici Hrvatskoj, Vindija ima maloprodajne trgovine i u Srbiji i Bosni i Hercegovini, a izvoz svojih proizvoda obavlja u mnogim europskim zemljama. Vindija je prvo poduzeće u Republici Hrvatskoj i treće u svijetu koje je u dijelu svog asortimana plastičnu ambalažu zamijenilo inovativnom i ekološki prihvatljivom kartonskom bocom Tetra top. Nadalje, Vindija je prva u Europi i četvrta u svijetu koja je na tržište plasiralo ekološki prihvatljivu Tetra Brik

Ultra Edge ambalažu (asortiman *Vindi* sokova) i Aseptic Edge ambalažu (mlijeko), s čak 71%, odnosno 88% obnovljivoga materijala (Tehnička enciklopedija – Vindija d.d., 2023).

Na grafikonu 3. prikazani su poslovni prihodi tvrtke Vindija d.d. od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 3. Poslovni prihodi tvrtke Vindija d.d. (2018. - 2022.)

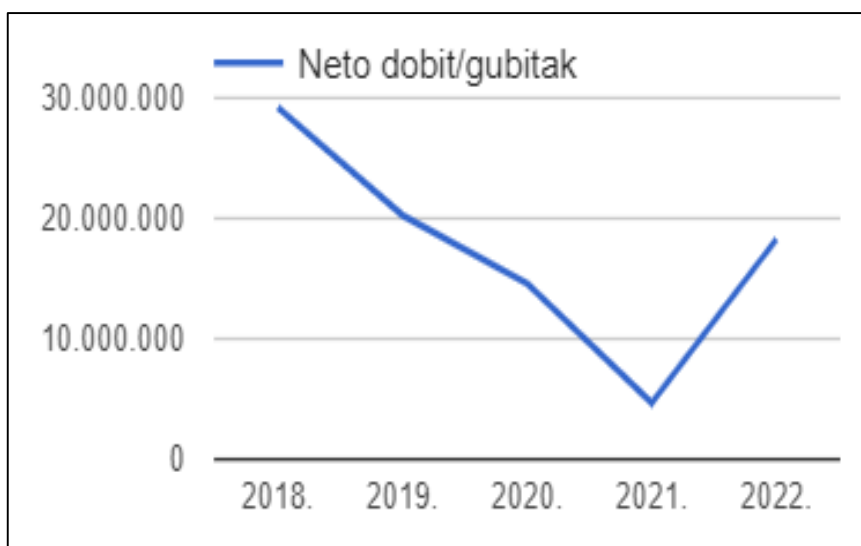

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz ovog se grafikona može vidjeti da je Vindija d.d. u tijeku pandemije COVID-19 ostvarila manje poslovne prihode od onih koji su zabilježeni prije pandemije, ali je vidljiv i veliki napredak, tj. oporavak od iste u 2022. godini kada su prihodi bili viši no ikada u tijeku njena poslovanja (porast poslovnih prihoda za 19,31% u odnosu na 2021. godinu).

Na grafikonu 4. je prikazana neto dobit tvrtke Vindija d.d. za isto vremensko razdoblje.

Grafikon 4. Neto dobit tvrtke Vindija d.d. u razdoblju (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Na temelju ovoga grafikona može se vidjeti da se, u skladu s kretanjem poslovnih prihoda, kretala i neto dobit ove tvrtke. Zabilježen je nagli pad neto dobiti od 2018. do 2021. godine, a potom, u 2022. godini, slijedi njen porast (za 289,93% u odnosu na 2021. godinu) što je dokaz njenog „oporavka“ od pandemije. Prema podacima s FININFO portala, faktor zaduženosti je u 2022. godini bio puno manji nego u prethodnim godinama, smanjio se broj dana plaćanja dobavljačima (s 47,92 na 39,01), a zabilježen je i porast broja zaposlenih u istoj godini (FININFO.hr, 2023).

4.4.2. Podravka d.d.

Sljedeća velika prehrambena tvrtka u RH jest Podravka d.d. koja je osnovana 1947. godine od bivše tvornice pekmeza i prerade voća braće Wolf (Podravka d.d. – O Podravki, 2023). Podravka d.d. ima sjedište u Koprivnici, na adresi Ante Starčevića 32, a svoje poslovanje obavlja u segmentima prehrane i farmacije. Područje Prehrane obuhvaća sljedeće proizvode: „žito i lagris, kulinarstvo, podravka hrana, dječja hrana, slastice i snack, mesni proizvodi, jela i namazi, riba te trading“ (Podravka d.d. –Godišnje izvješće za 2020. godinu Grupa Podravka, 2021).

Vizija Podravke d.d. glasi: „Posvećeni smo poboljšanju svakodnevne kvalitete života naših potrošača, kupaca i zaposlenika putem inovativnosti i internacionaliziranosti“ (Podravka d.d. – O Podravki, 2022).

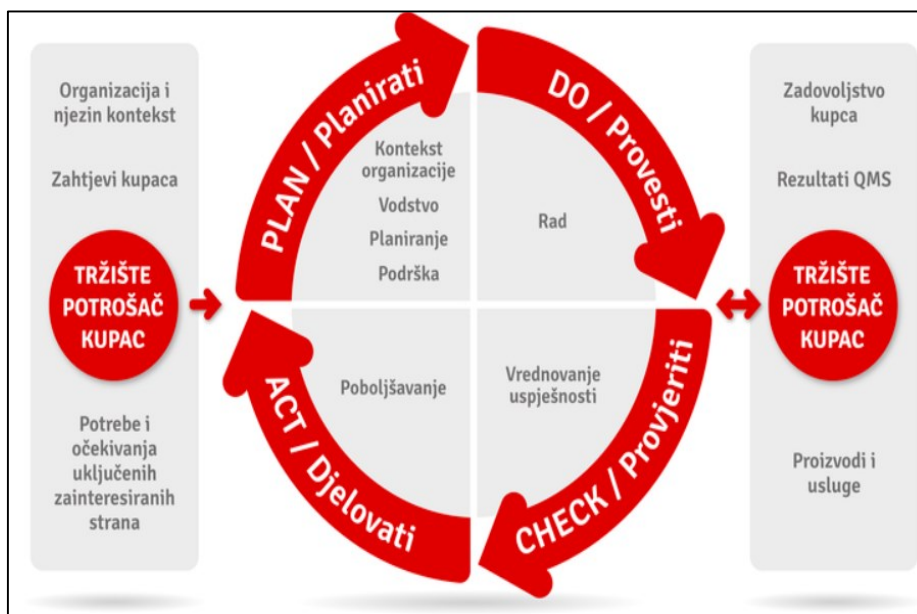
Tijekom svoga poslovanja ovo se poduzeće vodi sljedećom misijom: „Nudimo inovativno kulinarsko iskustvo i zdrava životna rješenja za Vas“ (Podravka d.d. – O Podravki, 2022).

Osnovne vrijednosti poduzeća Podravka d.d. jesu:

- „kreativnost,
- povjerenje,
- strast,
- zadovoljstvo potrošača, a svemu što radi pridodaje i
- izvrsnost“ (Podravka d.d. – O Podravki, 2022).

Uz sve ove vrijednosti, Podravka d.d. konstantno vodi računa o promociji i primjeni normi društveno odgovornog poslovanja te usklađivanju svog poslovanja s ciljevima razvoja društva, uz konstantno očuvanje okoliša (Podravka d.d. – O Podravki, 2022). Vrlo značajno područje ovoga poduzeća jest „Upravljanje operativnom efikasnosti i lancem opskrbe koje održava fokus na profitabilnosti i troškovnoj efikasnosti, s posebnim naglaskom na upravljanje lancem opskrbe kroz funkcije Proizvodnje, Logistike, Nabave i Poljoprivrede“ (Podravka d.d. – Godišnje izvješće za 2020. godinu Grupa Podravka, 2021, str. 9). Podravka d.d. je svoj dugogodišnji uspjeh i vodeću poziciju ostvarila zbog načela svog poslovanja od čega se ističe načelo sigurnosti hrane. Naime, Podravka d.d. je posvećena osiguravanju najviše razine kvalitete svojih proizvoda, a očituje se u zdravstveno ispravnim i sigurnim proizvodima s temeljima dobre prakse proizvođača te upravljačkim načelima vođenja kvalitete i sigurnosti hrane. Upotrebom i provođenjem zahtjeva sistema upravljanja poduzeća podrazumijevaju se implementacija, održavanje i stalni razvoj sustava upravljanja. Trajni je cilj Podravke osiguravanje kvalitetnih i sigurnih proizvoda, ali i poslovnih procesa te stalno unaprjeđivanje poslovnih praksi (Podravka d.d. – Godišnje izvješće za 2020. godinu Grupa Podravka, 2021). Cilj ovoga poduzeća jest i održavanje ravnoteže zahtjeva i zadovoljstva kupaca i potrošača kao i svih ostalih interesnih strana zbog čega je jako važno da se o njima konstantno komunicira u poduzeću. Za stvaranje takvih proizvoda, poduzeće se pridržava načela koja se odnose na upravljanje kvalitetom hrane i njenu sigurnost. Dok sigurnost hrane predstavlja temeljni dio sustava vođenja Podravkom, primarni je cilj tog sustava zaštita zdravlja njenih kupaca (slika 14).

Slika 14. Unaprjeđenje sustava upravljanja poduzeća Podravka d.d.

Izvor: Podravka d.d. – Sigurnost hrane (2023). <https://www.podravka.hr/kompanija/odgovornost/kvaliteta-i-sigurnost-hrane/sigurnost-hrane/>

Sustav kvalitete Podravke čine laboratoriji koji su povezani preko informatičkih sustava za upravljanje kvalitetom. Informatički sustav koji koristi Podravka d.d. jest SAP QM, a pomoću njega planira, kontrolira i verificira kvalitetu i zdravstvenu ispravnost hrane. Svaki laboratorij Kontrole kvalitete Podravke ima ugrađen SAP modul upravljanja kvalitetom još od 2009. godine. Proces kontrole kvalitete počinje kontroliranjem sirovina sukladno legislativi HR/EU i zemalja gdje Podravka obavlja izvoz vlastitih proizvoda. Svaka se sirovina kontrolira više puta i provjerava se ulazna dokumentacija o sirovini, kontroliraju se nadležna inspeksijska tijela te se sve provjerava u laboratorijima. Zatim se kontroliraju poluproizvodi i gotovi proizvodi prije nego se puste na tržište.

Kontrola kvalitete se planira, a svaki je plan postavljen sukladno zakonskoj legislativi te zahtjevima za specifikaciju koji su bazirani na procjenjivanju razine rizika i analiziranju trendova (Podravka d.d. – Sigurnost hrane, 2023).

Na grafikonu 5. prikazani su prihodi od poslovanja Podravke d.d od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 5. Poslovni prihodi Podravke (2018. - 2022.)

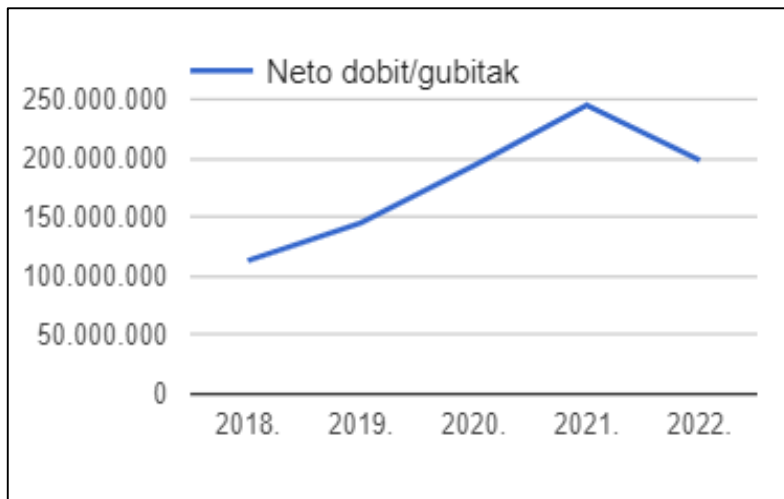

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Unatoč pandemiji COVID-19, Podravka d.d. se prilagodila svim njenim zahtjevima te uspješno odgovorila na sve njene izazove poput zastoja u lancu opskrbe i rasta ulaznih troškova. Nadasve, Podravka je u 2021. godini započela i s novim investicijskim i razvojnim ciklusom te je u istoj godini ostvarila poslovne prihode u iznosu od 2.211.421.634 kuna što čini rast od 4,17% ukoliko se promotri s godinom prije (FININFO.hr, 2023). Porast poslovnih prihoda nastavio se i u 2022. godini kada su iznosili 2.407.298.720 kuna (rast od 8,86% u odnosu na 2021.) čime su ostvareni najbolji rezultati u povijesti tvrtke, dakle od njenog osnivanja. Pored nastavljanja organskog rasta, rast dobiti omogućila je i daljnja racionalizacija poslovanja, uz snažnu kontrolu operativnih troškova. Prihodi od prodaje rasli su u oba poslovna segmenta Podravke, i Prehrani i Farmaceutici, pri čemu su vlastiti brendovi ostvarili rast prihoda od 94,8 milijuna kuna, tj. 2,3%. Iste je godine Podravka d.d. uložila mnogo sredstava i u povećanja plaća svojih zaposlenika, posebno onih s najnižim plaćama gdje je uložila 21 milijun kuna. Također, Podravka im je isplatila i dodatne jednokratne nagrade za uspješno poslovanje te je odlučila i o investicijskom ulaganju u klimatizaciju i ventilaciju proizvodnih pogona u Koprivnici i Varaždinu čime će doprinijeti poboljšanju uvjeta rada (Podravka u 2021., 2022).

Na grafikonu 6. prikazana je neto dobit tvrtke Podravka d.d. od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 6. Neto dobit Podravke (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz grafikona 6. je vidljiv konstantan porast neto dobiti ove tvrtke od 2018. do 2021. godine kada je dosegla svoj „vrhunac“, tj. iznos od 2.122.853.051 kuna. Međutim, u 2022. je godini zabilježen pad neto dobiti, i to za 19,19% kada je iznosila 198.078.794 kuna. Do pada je došlo zbog izravne posljedice uvjeta poslovanja koji su dodatno pogoršani uslijed rasta cijena sirovina, ambalaže i energenata. Podaci s FININFO portala ukazuju na porast faktora zaduženosti uz, istovremeni, pad vrijednosti pokazatelja vlastitog financiranja ove tvrtke, kao i manji novčani tijek iz poslovnih aktivnosti te porast broja dana plaćanja dobavljačima tijekom pandemije COVID-19. Međutim, tijekom cijelog tog razdoblja, broj zaposlenih je rastao (FININFO.hr, 2023).

4.4.3. Dukat d.d.

Dukat d. d. predstavlja hrvatsku prehrambenu tvrtku koja ima sjedište u Zagrebu, a bavi se bavi preradom mlijeka i proizvodnjom mliječnih proizvoda. Ova je tvrtka osnovana 1912. godine kao zagrebačka Gradska mljekara, a od 1940. godine se sva mljekarska djelatnost na zagrebačkom području organizirala u tri velika mljekarska pogona koji su se, nakon 1948. godine, spojili u Gradsku mljekaru Zagreb.

1955. godine poduzeće je promijenilo ime u Zagrebačka mljekara, a nakon pretvorbe i privatizacije, 1994. godine je, kao Dukat d. d., ušlo u sastav Lura Grupe.

1999. pod okriljem Lure našla su se još dva poduzeća za preradbu mlijeka: Sirela i Mljekara Zadar. 2007. godine je Lura prodala Dukat vodećoj svjetskoj mliječnoj grupaciji, francuskom Lactalisu, a iste je godine tvrtka počela djelovati kao Dukat mliječna industrija d. d. 2008. godine se Dukatu pripojio KIM Karlovac, a preuzimanjem slovenske Ljubljanske mlekarne (2013. godine) dodatno je ojačao svoju poziciju u mljekarskom sektoru jugoistočne Europe. Kako bi zadržala jednu od vodećih pozicija u ovome dijelu Europe, tvrtka je konstantno ulagala u razvoj tehnologije i osuvremenjivanje proizvodnih pogona. 2010. je godine tvrtka Dukat svojim potrošačima predstavila prvo trajno mlijeko u plastičnoj boci, a iste je godine otvoren novi proizvodni pogon KIM Mljekare Karlovac koji je opremljen najsuvremenijim proizvodnim pogonom za preradbu te punjenje trajnog mlijeka u boce u Hrvatskoj i okolnim, regionalnim tržištima (Hrvatska tehnička enciklopedija – Dukat d.d., 2023). Proizvodni asortiman tvrtke Dukat d.d. obuhvaća trajna i svježja mlijeka, proizvode bez laktoze, jogurte, acidofile, kefire, sirutke, mlaćenice, vrhnja itd. (Hrvatska tehnička enciklopedija – Dukat d.d., 2023).

Na grafikonu 7. prikazani su ostvareni prihodi od poslovanja tvrtke Dukat d.d. od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 7. Poslovni prihodi tvrtke Dukat d.d. (2018. - 2022.)

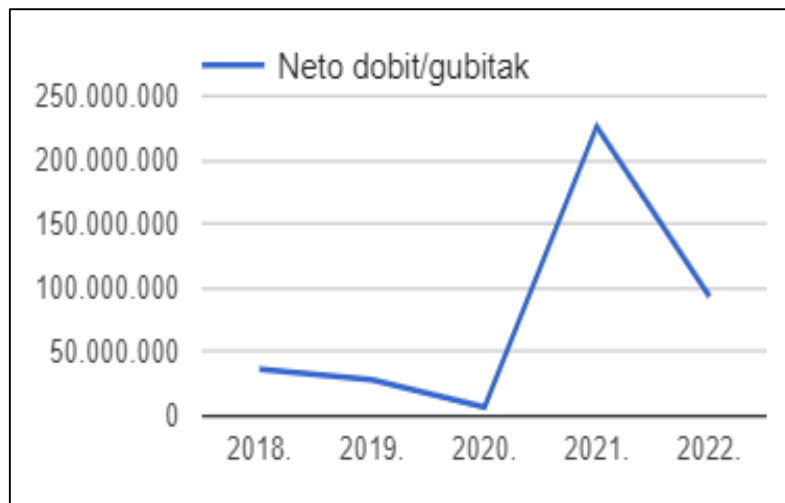

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Na temelju ovoga grafikona može se vidjeti da su poslovni prihodi tvrtke Dukat d.d. 2018. i 2019. godine bili jednaki nakon čega se, nakon što je nastupila pandemija COVID-19 (godinu dana kasnije), dogodio pad istih. Potom, 2021. godine nastupa njihov porast (za 9,50%) koji se nastavio 2022. godine kada su bili najviši (porast za dodatnih 25,89% u odnosu na prethodnu godinu).

Grafikon 8. prikazuje neto dobit iste tvrtke u istom razdoblju.

Grafikon 8. Neto dobit tvrtke Dukat d.d. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz ovog se grafikona može vidjeti da se pandemija COVID-19, pogotovo na svojem početku, odrazila na neto dobit ove tvrtke. Od 2018. do 2020. je godine zabilježen pad iste (pad od 74,57% u 2020. ukoliko se promotri godina prije) i potom je, sukladno rastu poslovnih prihoda, zabilježen njen veliki rast u 2021. (za 3.039%), ali nakon toga nastupa ponovni pad u 2022. godini (za 58%). Na temelju ovakvog kretanja neto dobiti ove tvrtke ne može se predvidjeti kakva bi mogla biti u 2023. godini.

Prema podacima s FININFO portala, kod tvrtke Dukat d.d. su u 2021. godini zabilježeni bolji pokazatelji poput faktora zaduženosti, ROE-a, koeficijenta vlastitog financiranja i novčanog tijeka što se nije nastavilo u 2022. godini (FININFO.hr, 2023). Ova je godina znatno lošija od godine prije što se može pripisati lošem „oporavku“ tvrtke Dukat od pandemije COVID-19.

4.4.4. Mesna industrija braća Pivac d.o.o.

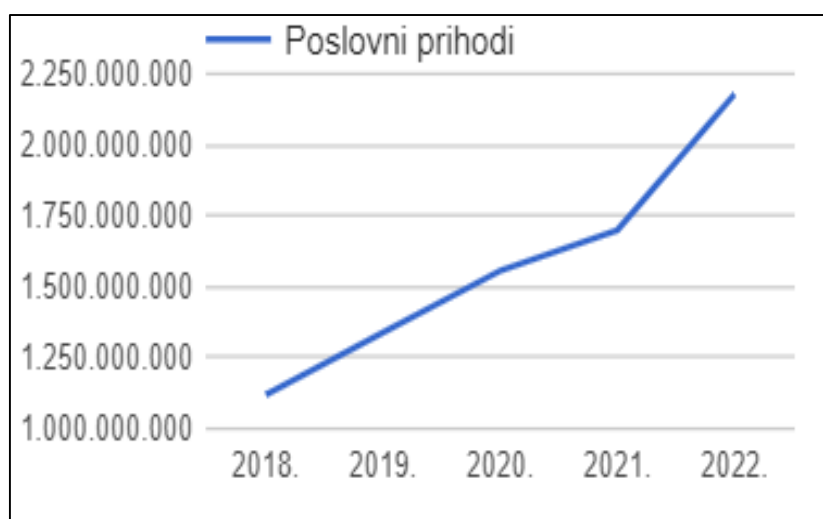
Mesna industrija braća Pivac osnovana je 1952. godine u Vrgorcu kao maleni obiteljski obrt koji je proizvodi svoje proizvode na tradiciji obrade i sušenja mesa i, pri tome, čuvao tradicionalnu recepturu i kvalitetu.

Tijekom godina poslovanja, osluškajući potrebe tržišta i koristeći nove tehnologije, obrt je postao jedna od glavnih, najmoćnijih mesnih industrija u RH. Brand Pivac je danas jedna od vodećih prehrambenih tvrtki na hrvatskom tržištu s godišnjom proizvodnjom od 350.000 komada pršuta (Dalmatinskog pršuta, Dalmatinske pancete i Dalmatinske pečenice) koji su zaštićeni EU oznakom zemljopisnog podrijetla. Ova tvrtka posluje u 250 maloprodajnih poslovnica diljem zemlje (Mesna industrija braća Pivac, 2023).

„Osim Mesne industrije Braća Pivac, Grupa Pivac obuhvaća još dvije mesno-prerađivačke tvrtke – PPK karlovačku mesnu industriju i Mesnu industriju Vajda“ (Mesna industrija braća Pivac, 2023). S više od 2,000 zaposlenika, ova je Grupa jedna od najvećih mesnih industrija u ovom dijelu Europe, a u svome poslovanju primjenjuje najmodernije tehnologije proizvodnje svježeg mesa i prerađevina te je predvodnik i u primjeni suvremenih tehničkih rješenja te informacijsko-komunikacijske tehnologije u poslovanju svojih tvrtki i mesnica (Mesna industrija braća Pivac, 2023).

Grafikon 9. prikazuje ostvarene poslovne prihode tvrtke Mesna industrija braća Pivac d.d. od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 9. Poslovni prihodi tvrtke Mesna industrija braća Pivac d.d. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz ovog se grafikona može vidjeti konstantan porast poslovnih prihoda ove tvrtke u svakoj promatranoj godini koji je nešto manji u 2021. (za 9,13%), a najveći je u 2022. godini (za 28,16%).

Navedeno ukazuje na činjenicu da se pandemija COVID-19 nije negativno odrazila na poslovne prihode tvrtke već, upravo suprotno, isti su se povećavali u tom kriznom razdoblju.

Grafikon 10. prikazuje ostvarenu neto dobit tvrtke Mesna industrija braća Pivac u istom vremenskom razdoblju.

Grafikon 10. Neto dobit tvrtke Mesna industrija braća Pivac d.d. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Na temelju ovog grafikona može se vidjeti da se neto dobit tvrtke Mesna industrija braća Pivac d.d. kretala nešto drugačije od njenih poslovnih prihoda. Vidljiv je porast iste u 2019. i u 2020. (za 12,87%), a potom slijedi njen pad (za 13,44%) što se može pripisati pandemiji COVID-19 koja je upravo u 2021. godini bila „u punom jeku“. Međutim, 2022. godina predstavlja razdoblje oporavka od krize u kojoj je zabilježen porast neto dobiti za 33,71% u odnosu na 2021. godinu. Podaci si FININFO portala ukazuju i na povoljnije pokazatelje poput faktora zaduženosti i koeficijenta vlastitog financiranja, ali i lošije pokazatelje poput ROE-a te kretanja novčanog tijeka u 2021. godini, upravo zbog pandemije. Međutim, svi su se oni poboljšali u 2022. godini, a kroz cijelo promatrano razdoblje zabilježen je i stalan porast broja zaposlenika (FININFO.hr, 2023).

4.4.5. PIK VRBOVEC plus d.o.o.

PIK VRBOVEC plus d.o.o. tvrtka je koja postoji od 1938. godine, a intenzivno se počinje razvijati godina kasnije, tj. 2005. godine nakon koje su zabilježeni rekordne količine proizvedenih i prodanih proizvoda. U današnje je vrijeme ova tvrtka jedna od vodećih tvrtki mesne industrije u Republici Hrvatskoj, ali i ostalim državama regije, a ista se bavi proizvodnjom, prodajom i distribucijom svježeg crvenog mesa i prerađevina od mesa. Za ovu je tvrtku karakteristično da udovoljava gotovo polovici „potreba tržišta crvenog mesa i mesnih prerađevina u Republici Hrvatskoj te je lider u svim kategorijama koje proizvodi: svježe meso, šunke, trajne salame, parizeri od crvenog mesa, mortadele, kobasice za kuhanje i pečenje te naresci“ (PIK VRBOVEC plus d.o.o. – o nama, 2023). Ova je tvrtka ostvarila zavidne rezultate zahvaljujući stalnim ulaganjima, brojnim inovacijama, suvremenoj tehnologiji i modernoj opremi, usmjerenosti na sigurnost i kvalitetu procesa proizvodnje, znanju, vještinama i kompetencijama te zalaganju svih zaposlenika, ali i poslovnoj filozofiji koja je usmjerena na tržište i praćenje želja, potreba i zahtjeva kupaca (PIK VRBOVEC plus d.o.o. – o nama, 2023).

Na sljedećem su grafikonu prikazani poslovni prihodi ove tvrtke u razdoblju od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 11. Poslovni prihodi tvrtke PIK VRBOVEC plus d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Na temelju ovoga grafikona može se zaključiti kako su u 2019. godini poslovni prihodi porasli u odnosu na 2018. godinu, što se nastavilo i u 2020. godini, ali puno manjim intenzitetom.

Nadalje, u 2021. se godini bilježi pad poslovnih prihoda (za 1,4%) koji nije dugo trajao jer već u 2022. godini dolazi do ponovnog porasta poslovnih prihoda ove tvrtke (za 18,29%).

Na grafikonu 12. prikazano je kako se kretala neto dobit tvrtke PIK VRBOVEC plus d.o.o.

Grafikon 12. Neto dobit tvrtke PIK VRBOVEC plus d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Neto dobit ove tvrtke kretala se jednako kao i što su se kretali poslovni prihodi, ali je to kretanje ipak bilo nešto intenzivnije. Naime, dok je u 2019. godini dobit bila nešto veća u usporedbi s godinom prije, taj je porast bio mnogo veći u 2020. godini (za 2.193,47%). Zatim je u 2021. godini došlo do pada neto dobiti za 50,91% u usporedbi s godinom prije što je uzrokovala pandemija COVID-19. Usprkos svemu navedenome, ova je tvrtka uspješno izašla iz ove krize što je dokazano podatkom da je u 2022. godini dobit porasla za 204,32% u usporedbi s godinom prije. U skladu s podacima s FININFO portala, pokazatelji poslovanja u 2021. godini nešto su lošiji, ali kod svih njih je evidentno poboljšanje u 2022. godini kada se proglasio završetak epidemije i kada su se ukinule razne mjere zaštite i ograničenja (FININFO.hr, 2023).

4.4.6. P P K d.d.

PPK Karlovačka mesna industrija d.d. osnovana je 1963. godine, a od 2003. godine članica je, prethodno spomenute, Grupe Pivac (P P K d.d., 2023).

Po proizvodnji, prodaji i distribuciji svježeg mesa i mesnih proizvoda među vodećim je mesnim industrijama u RH, ali i regiji. Smješten u Karlovcu, u proizvodnom pogonu površine 20.000

m², PPK kontinuirano prati tehnološke trendove i implementira ih u svoje procese, zbog čega je u posljednjih 18 godina uloženo više od 450 milijuna kuna kroz velike investicijske projekte. Upravo je to omogućilo da ova tvrtka na tržišta na kojima posluje više od 300 vrhunskih trajnih i polutrajnih proizvoda te mesnih prerađevina (P P K d.d., 2023).

Grafikon 13. prikazuje iznose poslovnih prihoda koje je ostvarila ova tvrtka u razdoblju od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 13. Poslovni prihodi tvrtke P P K d.d. (2018. - 2022.)

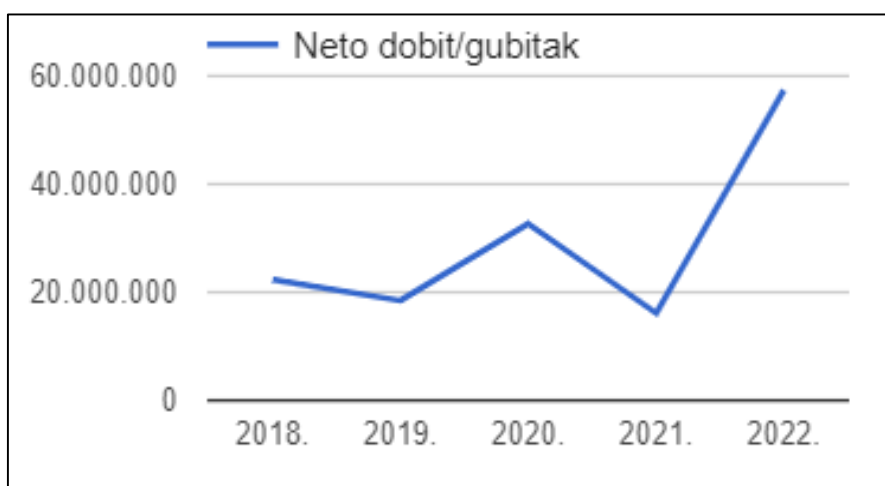

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Na temelju ovoga grafikona može se vidjeti konstantan porast prihoda tvrtke P P K d.d. (i u tijeku pandemije COVID-19) koji je posebno izražen u 2022. godini kada su siti bili veći za 38,75% u odnosu na 2021. godinu.

Sljedeći grafikon prikazuje kretanje neto dobiti ove tvrtke u istom vremenskom razdoblju.

Grafikon 14. Neto dobit tvrtke P P K d.d. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz grafikona 14. se može vidjeti da je kretanje neto dobiti tvrtke P P K d.d. varijabilno, tj. u 2019. je godini ista pala (ukoliko se promotri s godinom prije) nakon čega je opet došlo do rasta u 2020. godini (za 75,59%). Pandemijska (2021.) godina rezultirala je ponovnim padom neto dobiti, i to za 50,74%, ali se već 2022. godine tvrtka počela oporavljati od krize kada je i njena neto dobit porasla za značajnih 255,89% u odnosu na 2021. godinu.

Podaci s FININFO portala ukazuju na povoljne pokazatelje (faktor zaduženosti, ROE, pokazatelj vlastitog financiranja) tijekom cijelog razdoblja trajanja pandemije, a posebno u 2022. godini. Također, u cijelom je ovom razdoblju rastao i broj zaposlenih što je rezultat mjera očuvanja radnih mjesta u vrijeme pandemije (FININFO.hr, 2023).

4.4.7. ZVIJEZDA plus d.o.o.

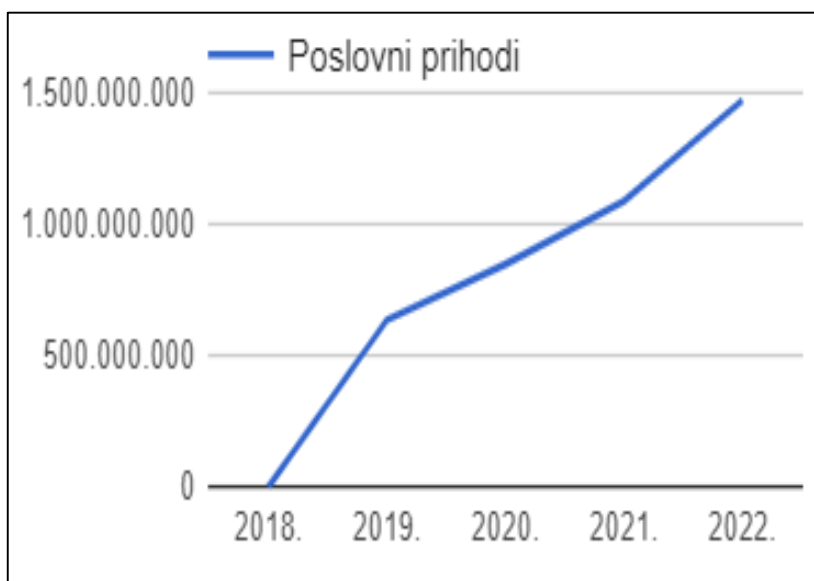
Početak poslovanja tvrtke ZVIJEZDA plus d.o.o. zabilježen je 1916. godine i od onda se bilježi kao „sinonim kvalitete s potpisom tradicije“ (ZVIJEZDA plus d.o.o. – o nama, 2023). Danas, svojim brandovima „Zvijezda, Margo, Omegol i Butissimo, ova tvrtka uspješno zadovoljava potrebe i najzahtjevnijih potrošača“ (ZVIJEZDA plus d.o.o. – o nama, 2023). U svojoj proizvodnji ova tvrtka koristi prirodne i pomno izabrane sastojke visoke kvalitete i tehnološke postupke kojima se očuvaju svi vrijedni sastojci.

Pod markom proizvoda ove tvrtke obuhvaćeni su „ulja, margarini, majoneza, ketchup te umaci na bazi majoneze“ (ZVIJEZDA plus d.o.o. – o nama, 2023).

U ponudu ove tvrtke uključeni su i „Margo mazivi margarini, Omegol posebna linija proizvoda funkcionalne hrane, te (od 2020. godine) i namaz Butissimo, a pod svojom markom tvrtka distribuira i trgovačku robu: ocat, ulje za prženje, bućino ulje, aditive, masline, konzervirano povrće i umake na bazi rajčice, a distribuira i sireve tvrtke Belje te proizvode tvrtke Dijamant“ (ZVIJEZDA plus d.o.o. – o nama, 2023). Za tvrtku su karakteristični izvrsnost i prepoznatljivost, a s obzirom da se poštuju tradicija i pri tome se upotrebljavaju kvalitetne sirovine, proizvodi ove tvrtke glase kao oni u koje kupci imaju puno povjerenja te su im lojalni (ZVIJEZDA plus d.o.o. – o nama, 2023).

Na sljedećem se grafikonu prikazuju poslovni prihodi tvrtke ZVIJEZDA plus d.o.o. od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 15. Poslovni prihodi tvrtke ZVIJEZDA plus d.o.o. (2018. - 2022.)

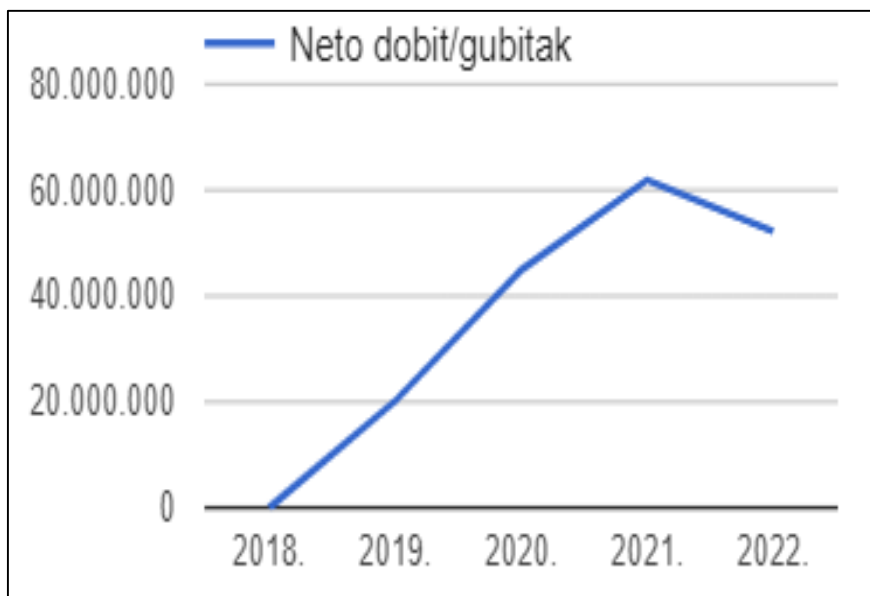

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz ovog je grafikona moguće vidjeti kako poslovni prihodi ove tvrtke konstantno rastu u cijelom promatranom razdoblju. U 2020. godini (na početku pandemije COVID-19) taj porast iznosio je 33,09%, a nastavak se evidentirao i godinu kasnije, kada je nastupio porast prihoda za dodatnih 28,28%, te u 2022. godini (za 35,44%).

Na grafikonu 16. prikazano je kretanje neto dobiti tvrtke u istome periodu.

Grafikon 16. Neto dobit tvrtke ZVIJEZDA plus d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz ovoga je grafikona moguće vidjeti da je neto dobit ove tvrtke stalno rasla, sve do 2021. godine. Međutim, nakon toga, u 2022. godini dolazi do pada neto dobiti, i to za 15,61%. Prema podacima s FININFO portala, evidentni su lošiji financijski pokazatelji tvrtke dok je trajala pandemija COVID-19, kao i stalan porast broja zaposlenika u istome periodu (FININFO.hr, 2023).

4.4.8. LEDO plus d.o.o.

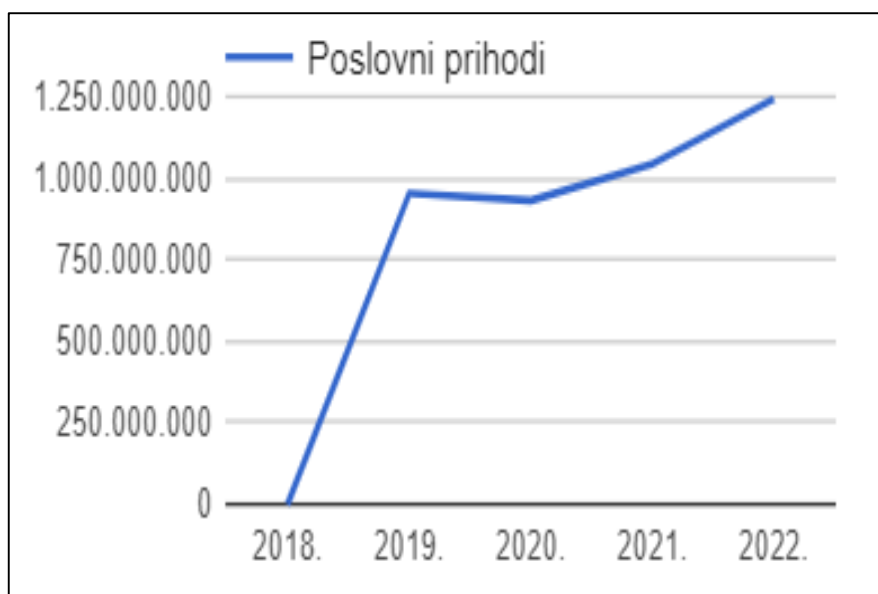
Ledo plus d. o. o. tvornica je koja se bavi proizvodnjom i prodajom sladoleda i smrznute hrane sa sjedištem u Zagrebu, osnovana 1958. godine u sklopu poduzeća Zagrebačka mljekara (Hrvatska tehnička enciklopedija – LEDO plus d.o.o., 2023). Kao samostalna tvrtka, LEDO plus d.o.o. djeluje od 1976. godine i danas je postala jedan od najvećih domaćih proizvođača industrijskoga sladoleda i najvećeg distributera smrznute hrane. Ova je tvrtka privatizirana 1992., kada je postalo dioničko društvo, dok je dvije godine kasnije Agrokor d. d. postao njen većinski dioničar.

U sljedećem razdoblju LEDO plus d.o.o. je s novim vrstama sladoleda i smrznutih jela proširio svoj asortiman, a 2000. godine kupio je i tvornicu za proizvodnju sladoleda u Čitluku te osnovao poduzeće Ledo Čitluk d. o. o. (Hrvatska tehnička enciklopedija – LEDO plus d.o.o., 2023).

Daruvarsku tvornicu za preradbu i promet ribe Irida d. o. o. kupio je 2002. godine. Četiri godine kasnije je tvrtka LEDO plus d.o.o. preuzela i robnu marku Sun u Crnoj Gori, a 2012. godine većinski udio u poduzeću Frikom iz Beograda. Od 2018. godine tvrtka posluje kao LEDO plus d. o. o. u sastavu Fortenova grupe, a od 2021. godine je njen vlasnik britanski Nomad Foods (Hrvatska tehnička enciklopedija – LEDO plus d.o.o., 2023).

Na grafikonu 17. prikazani su prihodi od poslovanja tvrtke LEDO plus d.o.o. od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 17. Poslovni prihodi tvrtke LEDO plus d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz grafikona 17. se može vidjeti da je najveći porast poslovnih prihoda ove tvrtke zabilježen 2019. godine (u samim počecima pandemije COVID-19). Nakon toga, u 2020. godini slijedi njihov pad (za 2,25%), ali 2021. i 2022. godinu obilježava porast istih. Iz toga se može zaključiti da, usprkos, nešto nižim poslovnim prihodima ostvarenima u razdoblju pandemije, ova tvrtka je i dalje nastavila uspješno poslovati što dokazuje i sljedeći grafikon.

Grafikon 18. Neto dobit tvrtke LEDO plus d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Nastavno na grafikon 17., iz ovog se grafikona može vidjeti „pogoršanje“ neto dobiti u 2020. godini (pad od 102,63%) nakon čega slijedi „oporavak“ od pandemije koji se očituje u vidu porasta iste u 2021. za 2.877,38% te u 2022. za dodatnih 64,98%.

Prema podacima s FININFO portala, pandemija COVID-19 se negativno odrazila na tvrtku LEDO plus d.o.o. jer je od 2020. do 2022. ostvarila lošije financijske pokazatelje (pokazatelj zaduženosti, koeficijent vlastitog financiranja, ROE) kao i novčani tijek od poslovnih aktivnosti nego što je to bilo prije pandemije. Kao i kod svih prethodnih tvrtki, i ova je, tijekom cijelog promatranog razdoblja, ostvarivala porast broja zaposlenika (FININFO.hr, 2023).

4.4.9. ENNA Fruit d.o.o.

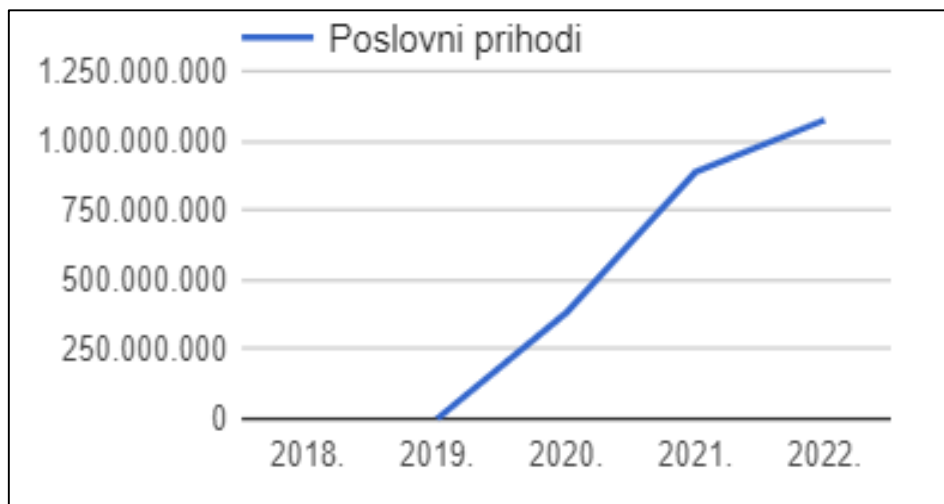
ENNA fruit d.o.o. (najmlađa je od svih promatranih tvrtki osnovana 2020. godine) koja je već postala jedna od vodećih tvrtki za organizaciju proizvodnje, otkup, distribuciju i preradu voća i povrća na području Republike Hrvatske i regije (ENNA Fruit d.o.o., 2023).

Temeljna je djelatnost ove tvrtke organizacija proizvodnje voća i povrća kroz kooperantske odnose, s ciljem povezivanja primarne poljoprivredne proizvodnje i tržišta. ENNA Fruit d.o.o. je vodeća u nabavi banana i ostalih citrusa za hrvatsko tržište, ali i tržišta regije. U svom pogonu za preradu voća i povrća, po tradicionalnoj recepturi s najsuvremenijom tehnologijom, ova tvrtka proizvodi široki asortiman prerađenog voća i povrća. Sjedište tvrtke je u Zagrebu, a proizvodni pogon za preradu voća i povrća nalazi se u Slatini.

Otkupni centri, specijalizirani za otkup, skladištenje i pakiranje svježeg voća i povrća, nalaze se u Donjem Miholjcu, Lozanu, Varaždinu i Opuzenu (ENNA Fruit d.o.o., 2023).

Na grafikonu 19. prikazani su prihodi od poslovanja od 2020. do 2022. godine.

Grafikon 19. Poslovni prihodi tvrtke ENNA Fruit d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Na temelju ovoga grafikona može se vidjeti da je, bez obzira što je osnovana u jeku pandemije COVID-19, tvrtka ENNA Fruit d.o.o. počela uspješno što dokazuje činjenica da je 2020. godine ostvarila 381.149.502 kuna poslovnih prihoda. Godinu poslije je zabilježen porast istih, i to za 132,91%, a rast se nastavio, doduše manjim intenzitetom (za 21,11%), i u 2022. godini.

Grafikon 20. prikazuje neto dobit ove tvrtke u istom vremenskom razdoblju.

Grafikon 20. Neto dobit tvrtke ENNA Fruit d.o.o. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Nastavno na grafikon 19., ovaj grafikon potvrđuje „uzlet“ tvrtke ENNA Fruit d.o.o. u drugoj godini njena poslovanja kada je njena neto dobit porasla za 81,60% u odnosu na 2020. godinu. Međutim, zbog nedovoljnog iskustva, u 2022. se godini ova tvrtka suočila s padom neto dobiti za 53,39% (ukoliko se uspoređi s godinom prije), ali svakako je pozitivno što je i dalje poslovala s dobiti, a ne s gubitkom.

Podaci s FININFO potvrđuju navedeno jer su financijski pokazatelji u 2021. godini bili puno bolji u usporedbi s godinom prije, ali su u 2022. godini bili manje povoljni. Može se pretpostaviti da ova tvrtka ima mnogo potencijala za daljnji rast i napredak koji će iskoristiti stjecanjem dodatnog iskustva poslovanja.

4.4.10. KRAŠ d. d.

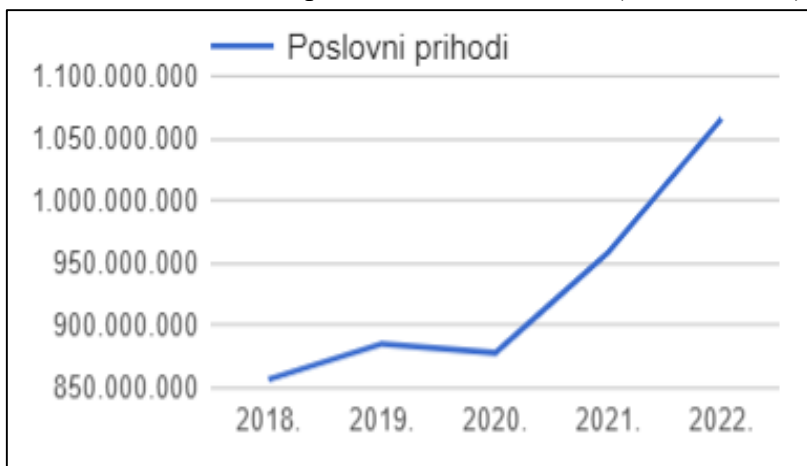
Kraš d.d. predstavlja vrlo veliku tvrtku koja se bavi proizvodnjom konditorskih proizvoda i koja je jedan od vodećih proizvođača u regiji. „Kraš d.d. je na hrvatskom tržištu upisan kao dioničko društvo s temeljnim kapitalom od 549.448.400,00 kuna, sa sjedištem u Zagrebu“ (Kraš d.d. – povijest, 2023). Malo više od polovice svoje proizvodnje (55%) Kraš d.d. je usmjerio domaćem, a ostatak stranim tržištima. Što se, pak, tiče planova razvoja poduzeća, isti su usmjereni na izvoz i jačanje sadašnjeg vodećeg položaja na regionalnom teritoriju (Kraš d.d. – povijest, 2023). Temeljem tradicije, kvalitete i jakih brandova, Kraš d.d. je već dugi niz godina prva tvrtka koja proizvodi konditorske proizvode na području jugoistočne Europe. Počeci ove tvrtke vezani su za grad Zagreb, i to za tvornicu Union koja se bavila proizvodnjom čokolade, a koja je bila osnovana 1911. godine (Kraš d.d. – povijest, 2023).

Danas je Kraš organiziran prema suvremenim standardima zbog čega je uspješan u prilagodbi koje su stalno prisutne na tržištima. Matična je proizvodnja ove tvrtke smještena u gradu Zagrebu te obuhvaća sljedeće konditorske proizvode:

- „proizvode od kakaa,
- kekse i vafle te
- bombonske proizvode“ (Kraš d.d. – povijest, 2023).

Grafikon 21. prikazuje poslovne prihod tvrtke Kraš d.d. od 2018. do 2022. godine.

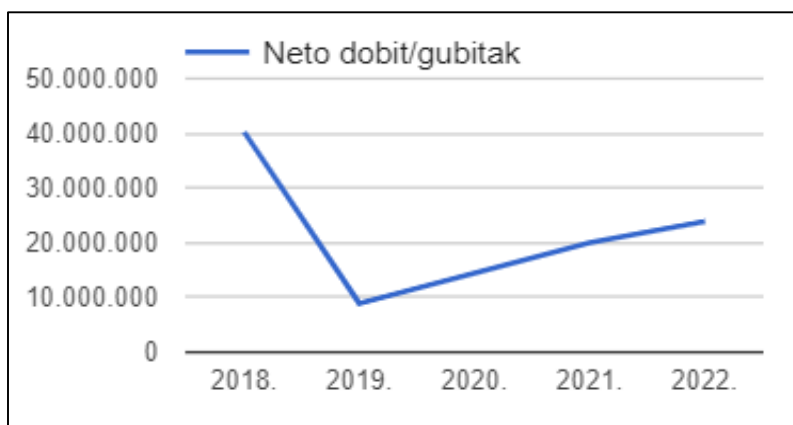
Grafikon 21. Poslovni prihodi tvrtke Kraš d.d. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Iz ovog se grafikona može vidjeti koliko je važno iskustvo i koje prednosti nosi, u usporedbi s prethodno prikazanom tvrtkom ENNA Fruit d.o.o. Naime, nakon porasta prihoda u 2019. te nezamjetnog pada u 2020. godini, Kraš d.d. se uspješno suočila s pandemijom COVID-19 na način da su u 2021. godini porasli njeni poslovni prihodi za 9,91% te u 2022. godini za dodatnih 11,19%.

Grafikon 22. Neto dobit tvrtke Kraš d.d. (2018. - 2022.)

Izvor: FININFO.hr, 2023.

Nastavno na grafikon 21., zamjećuje se enormni pad neto dobiti 2019. godine, ali, nakon tog razdoblja neuspjeha, Kraš d.d. je, upravo za vrijeme pandemije COVID-19, dokazao svoju snagu i moć.

Na primjeru ove tvrtke može se vidjeti da je pandemija COVID-19 poticaj i motivacija za napredak što je dokazano najboljim poslovnim rezultatima koje je do sada ostvarila. Tako je u 2020. godini ostvaren rast neto dobiti za 61,88%, 2021. je neto dobit veća za još 38,78% te 2022. godine za dodatnih 19,30%.

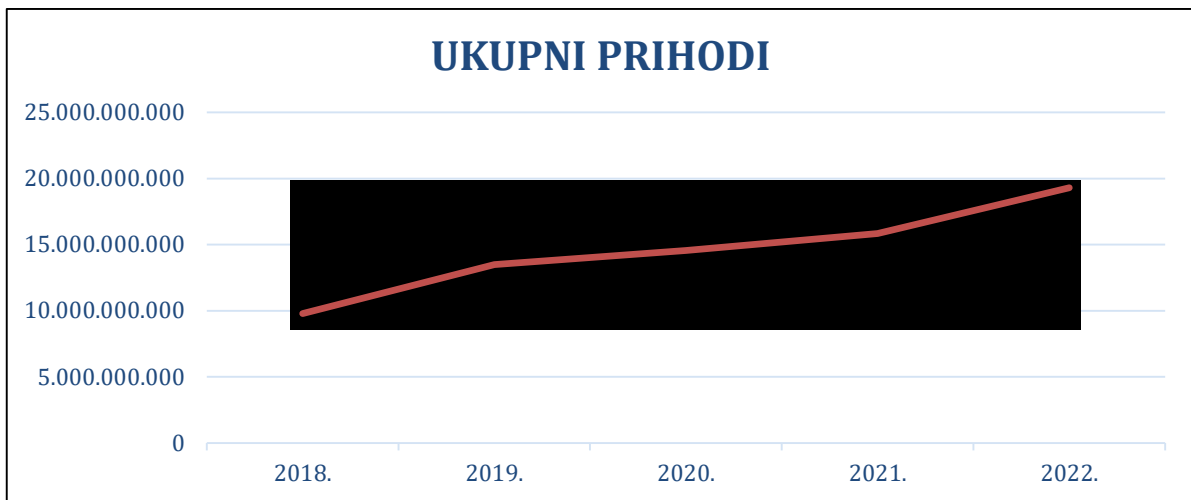
Ukoliko se prouče dobiveni podaci s FININFO portala, može se doći do zaključka kako je Kraš d.d., upravo u vrijeme velike krize izazvane pandemijom COVID-19 uspjela ostvariti vrlo zavidne rezultate jer je, osim povoljnih financijskih pokazatelja, stalno povećavala broj svojih zaposlenika (FININFO.hr, 2023).

Iz svih prethodno prikazanih tvrtki moguće je zaključiti da pandemija COVID-19 na neke tvrtke nije imala nikakav utjecaj, a s druge je strane kod nekih prouzrokovala mnog poremećaja u poslovnim prihodima i neto dobiti, ali i financijskim pokazateljima poslovanja. Vindija d.d., kao najveća hrvatska prehrambena tvrtka, do 2021. je godine bila suočena s padom vlastitih poslovnih prihoda uslijed čega je došlo i do pada neto dobiti, ali se 2022. godine tvrtka oporavila, a isto se dogodilo i s tvrtkom PIK VRBOVEC PLUS d.o.o. Podravka d.d. tvrtka je koja je, usprkos pandemiji, uspjela zadržati te i unaprijediti vlastite poslovne rezultate. Dukat d.d. je, za vrijeme trajanja pandemije, bio suočen s padom poslovnih prihoda i neto dobiti što je trajalo do 2020. godine. Potom, 2021. godine tvrtka se uspješnije suočava s krizom, ali ne zadugo jer 2022. godine opet nastupa pogoršanje. Upravo bi se zato moglo reći da se pandemija u velikoj mjeri (negativno) odrazila na ovu tvrtku. Mesna industrija braća Pivac d.d. dugi niz godina bilježi uspješno poslovanje što se promijenilo u vrijeme pandemije jer su tada njihovi poslovni rezultati bili dosta lošiji, ali upravo joj je to bilo „vjetar u leđa“ jer je nakon pandemije opet poslovala iznimno uspješno. P P K d.d. karakteriziraju vrlo „skokoviti“ rezultati u promatranom periodu i iz toga se može zaključiti da nije moguće točno predvidjeti neki daljnji tijek, ali se svakako može zaključiti da je pandemija utjecala na tvrtku. Nadalje, ZVIJEZDA plus d.o.o. tvrtka je koja je stalno povećavala vlastite poslovne prihode i neto dobit što nije slučaj kod tvrtke LEDO plus d.o.o. koja je konstantno poslovala u dobiti, iako se dobit smanjivala. Tvrtka „s najmanje staža“, ENNA Fruit d.o.o. započela je sa svojim poslovanjem 2020. godine, i to iznimno uspješno, ali je, upravo zbog nedovoljnog iskustva, već u 2022. godini doživjela pad tako dobrih poslovnih rezultata. Za razliku od nje, tvrtka Kraš d.d. je, za vrijeme trajanja pandemije, pokazala koliko je snažna i moćna, što je moguće pripisati

dugogodišnjem iskustvu i znanju. Sukladno svemu navedenome, moglo bi se zaključiti da se u budućnosti očekivanja ogledaju u vidu daljnjeg rasta i napretka svih ovih tvrtki što se može postići samo uz uvjet dobre i kvalitetne poslovne strategije te stalnog praćenja vlastitih, ali i rezultata konkurenata.

Na grafikonu 23. prikazan je zbroj prihoda svih 10 navedenih prehrambenih tvrtki od 2018. do 2022. godine.

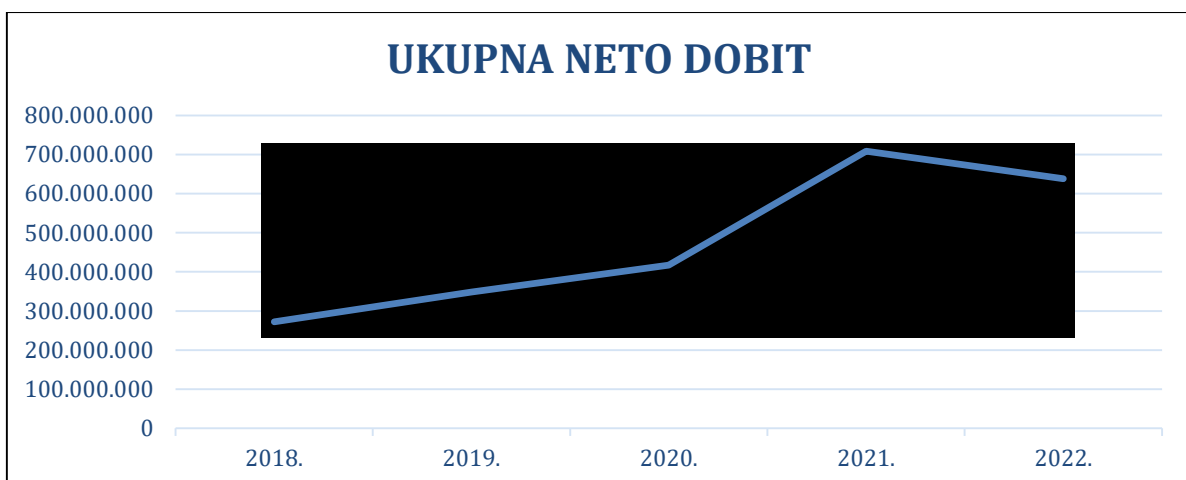
Grafikon 23. Zbroj prihoda prehrambenih tvrtki (2018. - 2022.; u kunama)

Izvor: samostalna izrada autorice prema podacima s Fininfa (2023)

Na grafikonu 24. prikazan je zbroj neto dobiti svih deset navedenih prehrambenih tvrtki u razdoblju od 2018. do 2022. godine.

Grafikon 24. Zbroj neto dobiti prehrambenih tvrtki (2018. - 2022.; u kunama)

Izvor: samostalna izrada autorice prema podacima s Fininfa (2023)

Iz ovih se grafikona može zaključiti da su, u tijeku pandemije COVID-19, poslovni prihodi deset najvećih hrvatskih prehrambenih tvrtki zabilježili porast, ali nešto manjim intenzitetom, a za neto dobit je karakteričan veliki porast, čak i veći nego što je to bilo prije pandemije.

5. ZAKLJUČAK

Poljoprivredno-prehrambeni sektor iznimno je značajan za ljude, a, iako hrvatsku prehrambenu industriju obilježava postupni napredak i razvoj od pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji (2013. godine), ova se zemlja i dalje suočava s brojnim izazovima od kojih je, najveći do sada, pandemija COVID-19. Riječ je o virusu koji je, prema svojim značajkama, još uvijek dosta nepoznat, ali su poremećaji koje uzrokuje jedinstveni te ih nije moguće usporediti s drugim krizama koje su se dogodile posljednjih godina. Pandemija virusa COVID-19 uvelike se odrazila na tisuće ljudi diljem svijeta, a pojavila se 2020. godine te ostavila različite teške posljedice na zdravlju i životu ljudi, ali i u poslovnom segmentu. Posljedično, širenjem ove bolesti, donijele su se različite mjere sigurnosti poput izolacije ljudi, zatvaranje državnih granica i onemogućavanje putovanja. Pandemija COVID-19 ugrozila je poljoprivredno-prehrambeni sektor te poduzetnike koji se bave proizvodnjom, uzgojem, preradom, distribucijom i prodajom poljoprivrednih proizvoda. Zbog zatvorenih državnih granica bilo je onemogućeno slobodno kretanje roba, usluga i ljudi što je uzrokovalo nestašicu hrane, porast cijena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda te smanjenje prihoda poduzetnika u ovom sektoru.

U ovome su se diplomskome radu prikazali utjecaji pandemije na rezultate ostvarene u poljoprivredno-prehrambenom sektoru te je evidentan nagli pad istih tijekom prvih mjeseci pandemije, ali, isto tako, i brz oporavak do razina na kojima je bio prije pandemije. Također, proizvodnja netrajnih dobara ostvarila je bolje rezultate od proizvodnje trajnih dobara, a strogost mjera za suzbijanje zaraze bila je viša na vrhuncu pandemije nakon čega su iste mjere, naravno, popustile. Ukoliko se promotre ostvareni poslovni rezultati deset najvećih hrvatskih prehrambenih tvrtki, vidljivi su različiti utjecaji pandemije COVID-19 na iste. Dok na neke nije imala nikakvog utjecaja, na neke je tvrtke pandemija COVID-19 uzrokovala mnoštvo poremećaja u vidu poslovnih prihoda i neto dobiti, ali i financijskih pokazatelja poslovanja. Iako se pokazalo da je iskustvo u poslovanju veoma važno za suočavanje s krizama kao što je kriza izazvana pandemijom COVID-19, ni to nije dovoljno ukoliko tvrtka nema dovoljno dobru i kvalitetnu poslovnu strategiju te ukoliko konstantno ne kontrolira vlastite rezultate kao i rezultate svojih konkurenata.

Popis literature

1. Aralica, Z. (2014) *Konkurentnost hrvatske prehrambene industrije*. Zagreb: Ekonomski institut.
2. Bakar, N. A. i Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 7(4), 189-193.
3. Bogdan, A. (2020). Koronavirus i mentalno zdravlje – Psihološki aspekti, savjeti i preporuke. Dostupno na: https://www.psiholoska-komora.hr/static/documents/HPK-Koronavirus_i_mentalno_zdravlje.pdf [03.09.2023.]
4. CDC (2023). About COVID-19. Dostupno na: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/your-health/about-covid-19.html> [03.09.2023.]
5. Deže, J., Ranogajec, Lj., Sudarić, T. (2017) Development of local communities through the production of regional indigenous products, *Zbornik radova: Interdisciplinary management research XII*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. 1149-1164.
6. Eit food. Food Foresight: Utjecaj virusa COVID-19 na prehrambeni sektor u zemljama srednje i istočne Europe. Dostupno na: https://www.eitfood.eu/media/download/foodforesight/EIT%20Food_Food%20Foresight%20Report_Croatia.pdf [25.08.2023.]
7. ENNA Fruit d.o.o. (2023). Dostupno na: <https://ennafruit.hr/o-nama/> [17.09.2023.]
8. Europska komisija (2020). Factsheet: The EU helps reboot Europe's tourism, Bruxelles: Europska komisija - informativni pregled. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/FS_20_851 [04.09.2023.]
9. Europska komisija – O sustavima kvalitete (2023) Dostupno na: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_hr [02.09.2023.]
10. FININFO.hr (2023). Dostupno na: <https://www.fininfo.hr/Poduzece/podravka/Detaljno/154> [15.09.2023.]
11. Herceg, Z., Lelas, V. (2022) Hrvatska tehnička enciklopedija – Prehrambena industrija. Dostupno na: <https://tehnika.lzmk.hr/prehrambena-industrija/> [28.08.2023.]
12. Hrvatska enciklopedija – Prehrambena industrija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50107> [26.08.2023.]

13. Hrvatska tehnička enciklopedija – Dukat d.d. (2023). Dostupno na:
<https://tehnika.lzmk.hr/dukat-d-d/> [15.09.2023.]
14. Hrvatska tehnička enciklopedija – LEDO plus d.o.o. (2023). Dostupno na:
<https://tehnika.lzmk.hr/ledo/> [16.09.2023.]
15. Institut za turizam (2021). COVID-19: Prijetnja i prilika za HR turizam. Dostupno na:
https://www.iztsg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_prietnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf [03.09.2023.]
16. Krajnović, A., Rajko, M., Matić, N. (2015). Branding and Protection of Food Products with Geographical Indications on the Example of Driš Smoked Ham. Management International Conference (MIC 2015) "*Managing Sustainable Growth*": Proceedings of the Joint International Conference Organised by University of Primorska, Faculty of Management, Slovenia, 441-452.
17. Koronavirus.hr. (2023). Odluke Stožera civilne zaštite za sprječavanje širenja zaraze novim koronavirusom. Dostupno na: <https://www.koronavirus.hr/odluke-stozera-civilne-zastite-za-sprjecavanje-sirenja-zaraze-novim-koronavirusom/323> [03.09.2023.]
18. Kraš d.d. – povijest, dostupno na: <https://www.kras.hr/hr/o-nama/o-nama/povijest-krasa/1910> [18.09.2023.]
19. Kunji, Ž., Stojanović, S. (2021). Pandemija COVID-19: utjecaj na gospodarstvo i mjere za ublažavanje krize u Republici Hrvatskoj. *Skei – međunarodni interdisciplinarni časopis*, 2 (1). 16-29.
20. Link 1 - <https://poljoprivreda.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/hrana/zoi-zozp-zts/dokumenti-zoi-zozp-zts/Prilog%20II.%20ZAHTJEV%20ZA%20ZA%C5%A0TITU%20NAZIVA%20POLJO PRIVREDNOG%20ILI%20PREHRAMBENOG%20PROIZVODA%20KAO%20ZTS.do>
[cx](https://www.kras.hr/hr/o-nama/o-nama/povijest-krasa/1910)
21. Međimurska županija (2023). Proglašen kraj epidemije COVID-19 u Hrvatskoj. Dostupno na: <https://medjimurska-zupanija.hr/2023/05/12/proglasen-kraj-epidemije-covid-a-u-hrvatskoj/> [04.09.2023.]
22. Mesna industrija braća Pivac d.d. (2023). Dostupno na: <https://www.pivac.hr/hr/grupa-pivac/pivac> [16.09.2023.]
23. MINGO – Industrijska strategija 2014.-2020. (2014) Dostupno na:
https://www.mingo.hr/public/industrija/Industrijska_strategija_%202014_2020.pdf
[26.08.2023.]

24. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja – Prehrambena industrija. Dostupno na: <https://www.aik-invest.hr/prehrambena-industrija/> [29.08.2023.]
25. Ministarstvo poljoprivrede (n.d.). *Postupak registracije zaštićenog naziva ZOI, ZOZP i ZTS na razini EU*. Dostupno na: <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/hrana-111/oznake-kvalitete/zoi-zozp-zts-poljoprivrednih-i-prehrambenih-proizvoda/postupak-registracije-zasticenog-naziva-zoi-zozp-i-zts-na-razini-eu/255> [14.09.2023.]
26. Ministarstvo poljoprivrede (2017) *Registracija i zaštita hrvatskih autohtonih proizvoda Minivodič za poslovnu zajednicu*. Zagreb. Dostupno na: <https://www.mingo.hr/public/Poduzetnistvo/115-vodic-zastita-autohtonih-proizvoda-lowres.pdf> [02.09.2023.]
27. Morens, D. M., Folkers, G. K., Fauci, A. S. (2009). What is a pandemic? *J Infect Dis*; 1 (7), 1018-1021.
28. PIK VRBOVEC plus d.o.o. – o nama (2023). Dostupno na: <https://www.pik-vrbovec.hr/o-nama/> [16.09.2023.]
29. Pliva zdravlje (2020). Kada posumnjati na bolest COVID-19? Dostupno na: <https://www.plivazdravlje.hr/aktualno/clanak/33830/Kada-posumnjati-na-bolest-COVID-19.html> [03.09.2023.]
30. Podravka u 2021. Dostupno na: <https://www.podravka.hr/kompanija/mediji/priopcenja/podravka-u-2021-nastavila-s-rastom-i-odlicnim-rezultatima-p5ubge69/> [07.09.2023.]
31. Podravka u 2022. Dostupno na: <https://www.podravka.hr/kompanija/mediji/priopcenja/unatoc-negativnim-trendovima-na-trzistu-grupa-podravka-uspjela-zadržati-rast/> [07.09.2023.]
32. Podravka d.d. – Godišnje izvješće za 2020. godinu Grupa Podravka. Dostupno na: <https://www.podravka.hr/storage/repository/download/95856c92-c82b-11eb-9159-8a16d27a986d/> [07.09.2023.]
33. Podravka d.d. – O Podravki. Dostupno na: <https://www.podravka.hr/kompanija/o-podravki/> [07.09.2023.]
34. Podravka d.d. - Sigurnost hrane. Dostupno na: <https://www.podravka.hr/kompanija/odgovornost/kvaliteta-i-sigurnost-hrane/sigurnost-hrane/> [07.09.2023.]

35. Poslovni.hr (2021) Propisani osjetljivi poljoprivredni i prehrambeni proizvodi. Dostupno na: <https://www.poslovni.hr/hrvatska/propisani-osjetljivi-poljoprivredni-i-prehrambeni-proizvodi-4303104> [01.09.2023.]
36. P P K d.d. (2023). Dostupno na: <https://pivac.hr/en/grupa-pivac/ppk-karlovac> [16.09.2023.]
37. Pravilnik o poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, pokvarljivim te proizvodno i tržišno osjetljivim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, NN 93/2021
38. Rajko, M., Krzyszttof, Wojciech, S. (2022). Quality costs in some European boutique hotels – a case study of Cracow and Zagreb. *81st International Scientific Conference on Economic and Social Development – „Green Economy & Sustainable Development“*. 126-136.
39. SYNLAB (n.d.). Preuzeto sa: <https://www.synlab.hr/>
40. Tehnička enciklopedija – Vindija d.d. (2023). Dostupno na: <https://tehnika.lzmk.hr/vindija-d-d/> [15.09.2023.]
41. Tolušić, Z., Deže, J. (2001). Tržišna orijentacija poljoprivrednih i prehrambenih proizvođača prema potrebama kupaca. Izvorni znanstveni rad. *Ekonomski pregled*, 52 (5-6). Osijek: Zavod za agroekonomiku Poljoprivrednog fakulteta u Osijeku. 634-643.
42. Zakon o zabrani nepoštenih trgovačkih praksi u lancu opskrbe hranom, NN 117/2017
43. Zakon o zaštićenim oznakama izvornosti, zaštićenim oznakama zemljopisnog podrijetla i zajamčeno tradicionalnim specijalitetima poljoprivrednih i prehrambenih proizvodima, NN 80/2013).
44. Zlatović, D., Paić, K., Goreta, M. (2016). Usklađenost zaštite oznaka izvornosti u hrvatskom pravu s tendencijama zaštite u Europskoj uniji. *Zbornik Veleučilišta u Šibeniku*. 1-2. Šibenik: Veleučilište u Šibeniku. 35-62.
45. ZVIJEZDA plus d.o.o. – o nama (2023). Dostupno na: <https://www.zvijezda.hr/o-nama/> [16.09.2023.]
46. World Health Organization (n.d.). COVID-19. Dostupno na: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 [03.09.2023.]
47. World Health Organization – Coronavirus disease (COVID-19): How is it transmitted? (n.d.). Dostupno na: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/coronavirus-disease-covid-19-how-is-it-transmitted> [14.09.2023.]

POPIS SLIKA

Slika 1. Obrazac za podnošenje Zahtjeva za zaštitu proizvoda	12
Slika 2. Zaštićena oznaka izvornosti	13
Slika 3. Zaštićena oznaka zemljopisnog podrijetla	14
Slika 4. Proces odlučivanja o oznaci izvornosti ili zemljopisnog podrijetla	15
Slika 5. Proces odlučivanja o postupku zaštite naziva proizvoda zaštićenom oznakom tradicionalnog ugleda	16
Slika 6. Oznaka zaštite zajamčeno tradicionalnog specijaliteta	16
Slika 7. Prijelazna nacionalna zaštita proizvoda	17
Slika 8. Toplinska karta utjecaja virusa COVID-19 - proizvodnja	30
Slika 9. Toplinska karta utjecaja virusa COVID-19 - veleprodaja i maloprodaja	31
Slika 10. Planirani scenariji oporavka od pandemije COVID-19	33
Slika 11. Analiza scenarija i posljedica – poljoprivrednici i dobavljači sirovina	35
Slika 12. Analiza scenarija i posljedica – proizvodnja hrane i pića	36
Slika 13. Analiza scenarija i posljedica – trgovina na malo	37
Slika 14. Unaprjeđenje sustava upravljanja poduzeća Podravka d.d.	42

POPIS TABLICA

<u>Tablica 1. Popis poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda</u>	8
--	---

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Mobilnost potrošača, prodavaonice prehrambenih proizvoda, ljekarne (usporedba s referentnom vrijednošću - %)	29
Grafikon 2. Promjena BDP-a	32
Grafikon 3. Poslovni prihodi tvrtke Vindija d.d. (2018. - 2022.)	39
Grafikon 4. Neto dobit tvrtke Vindija d.d. u razdoblju (2018. - 2022.)	39
Grafikon 5. Poslovni prihodi Podravke (2018. - 2022.)	43
Grafikon 6. Neto dobit Podravke (2018. - 2022.)	44
Grafikon 7. Poslovni prihodi tvrtke Dukat d.d. (2018. - 2022.)	45
Grafikon 8. Neto dobit tvrtke Dukat d.d. (2018. - 2022.)	46
Grafikon 9. Poslovni prihodi tvrtke Mesna industrija braća Pivac d.d. (2018. - 2022.)	47
Grafikon 10. Neto dobit tvrtke Mesna industrija braća Pivac d.d. (2018. - 2022.)	48
Grafikon 11. Poslovni prihodi tvrtke PIK VRBOVEC plus d.o.o. (2018. - 2022.)	49
Grafikon 12. Neto dobit tvrtke PIK VRBOVEC plus d.o.o. (2018. - 2022.)	50
Grafikon 13. Poslovni prihodi tvrtke P P K d.d. (2018. - 2022.)	51
Grafikon 14. Neto dobit tvrtke P P K d.d. (2018. - 2022.)	52
Grafikon 15. Poslovni prihodi tvrtke ZVIJEZDA plus d.o.o. (2018. - 2022.)	53
Grafikon 16. Neto dobit tvrtke ZVIJEZDA plus d.o.o. (2018. - 2022.)	54
Grafikon 17. Poslovni prihodi tvrtke LEDO plus d.o.o. (2018. - 2022.)	55
Grafikon 18. Neto dobit tvrtke LEDO plus d.o.o. (2018. - 2022.)	56
Grafikon 19. Poslovni prihodi tvrtke ENNA Fruit d.o.o. (2018. - 2022.)	57
Grafikon 20. Neto dobit tvrtke ENNA Fruit d.o.o. (2018. - 2022.)	57
Grafikon 21. Poslovni prihodi tvrtke Kraš d.d. (2018. - 2022.)	59
Grafikon 22. Neto dobit tvrtke Kraš d.d. (2018. - 2022.)	59
Grafikon 23. Zbroj prihoda prehrambenih tvrtki (2018. - 2022.; u kunama)	61
Grafikon 24. Zbroj neto dobiti prehrambenih tvrtki (2018. - 2022.; u kunama)	61